BIBLIOTECA POPORALĂ A „ASOCIAŢIUNII".

De demult

povestire istorică

de

Dr. Ioan Lupaş.

SIBIIU.
Editura „Asociaţiunii".
1911.

Tiparul tipografiei arhidiecezane.

I.

Ce ne învață istoria?

Poporul, ca și omul singuratic, cel puțin la zile mari, e bine să se oprească pe o clipă din graba alergărilor sale după afacerile traiului de toate zilele; e bine să-și adune în liniște amintirile, dându-și sama de ceeace a fost, ca să poată ștì, ce are să devină.

In asemenea clipe trebue deci să ne poarte gândul departe înapoi, ca să cunoaștem toate cărările, drepte sau greșite, ale neamului nostru.

Aducându-ne aminte de cei mulți, nenumărat de mulți, câți au trăit înaintea noastră, jertfindu-se și luptând pentru noi urmașii lor, — un simț de recunoștință și de evlavie se trezește în sufletul nostru, și ne îndeamnă să scoatem, după cât ne e cu putință, din întunerecul uitării și pe cei mai depărtați strămoși ai noștri, cari ne-au lăsat drept

moștenire fapta și gândul lor, ca să ne slujască de tălmăcire vremii de față și de povățuire în cărările viitorului nostru. Apostolul Pavel spune într'o scrisoare a sa către Corinteni, că „toate câte li s'au întâmplat părinților noștri, s'au scris spre învățătura noastră".

Cutreerând cu gândul prin întinderea largă și plină de învățăminte a trecutului, nu facem alta, decât căutăm a cunoaște propria noastră ființă, propriul nostru neam în toate schimbările și prefacerile vieții sale. Și o facem aceasta știind bine, că din o cunoaștere, cât mai temeinică a trecutului, trebue să izvorască pentru fiecare din noi credința nestrămutată în vrednicia neamului nostru și nădăjduirea în vremuri mai bune.

*

Toate popoarele luminate își dau silința să cunoască cu deamănuntul vieața și isprăvile strămoșilor, să învețe începutul și întreagă cărarea vieții lor din trecut, pentru ca să scoată din

această învățătură îndemnuri pentru traiul de azi și povețe folositoare pentru cel de mâne. Să nu întârziem a face și noi asemenea! Iar cunoscând toate însușirile strămoșilor noștri, să ne străduim a le urmà pe cele bune și a ne desbărà de cele rele, ca să ne putem croì, cum numai se poate mai cu vrednicie, calea spre un viitor de înaintare sigură și de sporire îmbucurătoare.

Căci tot ce avem astăzi, izvorește din trecut, din munca și jertfirea strămoșilor și numai atâta se va puteà pune în socoteala vredniciei noastre, cu cât vom ștì sporì moștenirea strămoșească, pe sama urmașilor.

Să urmăm deci, de sârg, sfatul cuminte al unuia dintre cei mai luminați Români din veacul trecut, al lui Mihail Kogălniceanu, care ne îndeamnă „să ne ținem mai ales de cele trecute, *să ne ținem de obiceiurile strămoșești, să ne ținem de limba și de istoria noastră; istoria românească mai ales să ne fie cartea de căpetenie!*“

*

Neamul nostru românesc, cel răsfirat peste multe țări și hotare, nu stă numai din cele 12 milioane de suflete, câte se socotesc astăzi, ci e cu mult mai mare și mai număros, căci cuprinde în sine toate rândurile de oameni, câte s'au strecurat din adâncimile vremii până în zilele noastre pe aceste plaiuri, și ne îmbrățișează la sânul său nu numai pe ceice ne aflăm astăzi în ființă, ci pe toți câți vor mai urmà după noi, călăuziți de acelaș gând, aceleași simțiri și năzuințe.

Cartea trecutului ne este cea mai drept grăitoare dovadă, că Dumnezeu a înzestrat neamul nostru cu multe însușiri, cari pot să asigure pe sama oricărui popor un viitor de înaintare și mărire.

O trăinicie fără păreche, o credință puternică și adâncă, o strădanie fără preget și o fire îndelung răbdătoare, dar care însetează uneori după răsbunare, — acestea ne-au fost tot atâtea îndemnuri la fapte vitejești în trecut,

și ne pot slujì astăzi ca tot atâtea chezășii pentru izbândirea dorințelor sfinte, cari au oțelit pieptul și au încordat brațul spre luptă atâtor rânduri de strămoși și restrămoși ai noștri, asupra cărora s'a închis de mult mormântul vremii.

Petrecându-i pe aceștia în toate cărările lor de izbândă sau înfrângeri, de trude și suferinți, ne lunecă gândul până departe la începutul neamului și trebue să ne punem cât mai des întrebarea: cine suntem și de unde venim?

II.

Obârșia neamului nostru.

Se povestește, că Sașii prăznuiau câteva sute de ani, de când s'au așezat și ei în părțile noastre ardelene. Dar unul mai fudul se întâlnește cu un Român de-ai noștri dela sate și, oprindu-l în drum, îl întrebă: „No, da când o să prăznuiți și voi Românii atâtea sute de ani, de când v'ați așezat în Ardeal?“

Românul nostru i-a răspuns neted: „Noi n'avem de ce să prăznuim, jupâne, fiindcă noi suntem *de aici!*

Și aveà dreptate Românul, căci pe noi nu ne-a adus nimenea să ne așeze aici dė prin alte ținuturi. Neamul nostru românesc aci s'a plămădit în cetățuia munților Carpați; aici s'a întărit, dar cu vremea, sporindu-se foarte, a început a se revărsà cu încetul peste multe alte hotare, de locuește astăzi pe o întindere atât de mare: în miazănoapte, din dealurile Maramurășului spre miazăzi până dincolo de Dunăre, pe coastele munților ziși Balcani, iar în apus din preajma valurilor neîmblânzite ale râului Tisa și până departe în Răsărit peste apa blestemelor, peste râul Prutului, unde, în blânda Basarabie, trăiesc de asemenea frați de-ai noștri, gemând sub cruda cârmuire a împărăției muscălești, care e plină de toate nedreptățile din lume. Așa de mare este întinderea țarinei strămoșești „pe care o încinge Dunărea și-o adăpostesc Carpații".

Pe întreagă întinderea locuită azi de Români, dar mai ales în părțile Ardealului și Olteniei au *bătătorit neîntrerupt*, din vremi uitate, din zile vechi, a căror socoteală abià dacă s'a mai putut țineà, tot strămoși de-ai noștri. De aceea suntem noi Românii *poporul cel mai de baștină* în părțile aceste, pentrucă obârșia noastră nu trebue să o căutăm prin alte țări și pentrucă această obârșie nu e numai de ieri de alaltăieri sau de câteva sute de ani, ci ea se întinde departe, departe în adâncimile vremii.

*

Pe noi Românii ne-a învrednicit „prea vecinicul sfat al puternicului Dumnezeu“ să putem numărà printre strămoșii noștri cei dintâi pe două din cele mai vestite popoare ale istoriei. Căci știe toată lumea, de unde se trage neamul nostru.

Oamenii cu învățătură multă, ispitind scripturile vechimii și toate mărturiile vremilor apuse, au aflat și au spus în auzul tuturora, că neamul ro-

mânesc și-a luat începutul ființii sale din încuscrirea *Romanilor* cu *Dacii*.

*

Dacă ne-am întrebà acum: ce sămânță de oameni erau acești strămoși ai noștri, și cum au ajuns ei în atingere unii cu alții? — iată ce am puteà oblicì despre ei.

III.

Romanii.

Pe vremea, când s'a născut Domnul nostru Iisus Christos, cel mai puternic popor al lumii erau Romanii, un popor de viță latină, care n'a fost însă totdeauna așa puternic, cum îl aflase nașterea Mântuitorului. Romanii au pornit din niște începuturi foarte smerite; abià și-au putut zidì înainte de Hristos, cu vre-o 7 veacuri și jumătate, pe țărmul stâng al râului Tibru, în Italia, o cetate care a rămas multă vreme neînsemnată. Ea se conduceà la început de sfatul bătrânilor, numit *senat*, și de

câte un rege. Dar mai târziu Romanii alungară pe regi sub cuvânt, că puterea lor ar primejduì libertatea cetății și începură a pune în locul lor câte 2 consuli, pe cari îi schimbaŭ din an în an și nu-i îngăduiau să facă nimic de capul lor, ci numai cu învoirea obștească.

După întemeierea cetății, veacuri întregi au fost lupte și neînțelegeri lăuntrice, pentrucă *patricienii*, adecă boierii și bogătanii, nu voiau să dea nici un drept oamenilor din popor, *plebeilor*. Odată aceștia, amărîți în sufletul lor de multa nedreptate, ce li se făceà, au hotărît să părăsească cetatea și s'au dus de s'au așezat pe un munte din apropiere, pe „*Muntele Sfânt*“. Numai acum au văzut *patricienii*, că fără brațele muncitoare și viteze în răsboaie, ale poporului, cetatea nu va puteà să se susțină multă vreme. De aceea au trimis îndată după ei. Celce s'a dus să-i chieme, un bătrân cu numele *Menenius Agripa*, fiind, pe semne, om iscusit la vorbă, i-a înduplecat să se întoarcă

înapoi spunându-le următoarea pilduire, plină de învățăminte folositoare: „Odată s'au hotărît toate mădularele trupului să se împotrivească gurii. Mâinile au zis, că ele nu-i mai dau de mâncare, picioarele, că ele nu vor mai alergà într'o parte și în alta. Atunci firește, că trupul ne mai având hrana de lipsă, a început a slăbì, a lâncezì și dintr'odată și-au pierdut toată puterea și mâinile și picioarele“. Așadară, precum toate mădularele trupului sunt îndrumate unele la ajutorul celorlalte, pentruca trupul să poată trăì și muncì, tot așa și într'un stat, într'o cetate sau la un neam oarecare, oamenii cei mai de sus și cei din popor, cei de rând, au trebuință unii de ajutorul celorlalți, căci altfel nu pot trăì și nu pot înaintà. De aceea se cuvine să trăiască în cea mai bună unire și frățietate toți laolaltă.

Așa plebeii s'au întors și patricienii au început a le da cu timpul și lor drepturi tot mai multe, până când

pe încetul li s'a deschis calea și la cele mai înalte diregătorii din stat. Din această bună înțelegere a izvorît cu timpul *mărirea poporului* roman. Căci în firea lor, acești strămoși ai noștri aveau ascunse bogății mari, daruri și însușiri, cari pot să umplă pe orice popor de râvna neogoită a cuceririlor și a stăpânirii celei mai largi și mai întinse.

La început Romanii aveau moravuri aspre și sănătoase: prețuiau, mai mult decât orice, hărnicia cinstită și bărbăția vitează. De aceea înaintea lor alt soiu de oameni nu aveau trecere, decât muncitorii strădalnici ai țarinelor și oștenii biruitori în răsboaie. Romanii ei înșiși, 400 de ani, după zidirea cetății lor, n'au știut și n'au căutat să fie altceva, decât plugari cinstiți și militari curajoși, lucrându-și moșia cu palma și lărgind hotarele ei cu spada. Din pornirea asta a lor de a sporì mereu întinderea moșiei, s'au iscat ne mai contenite pricini, frământări și

certe cu popoarele vecine, cari și acestea țineau de cea mai sfântă datorință a lor apărarea avutului strămoșesc. Totuș Romanii ieșiau mai totdeauna biruitori. Dacă se întâmplà uneori să sufere înfrângere, ei atâta se svârcoleau, până izbuteau să îndrepte înfrângerea printr'o strălucită biruință. Căci așa erà firea Romanilor, cum spune un scriitor al lor (istoricul *Livius*) : dacă se știau învinși, nu își puteau da hodină trupului. Astfel au cucerit rând pe rând, unul câte unul, toate popoarele vecine. Și apoi adevărată vorba, că mâncând îți vine pofta. Tot așa și pe Romani orice izbândă, fiecare cucerire nouă îi făceà din ce în ce mai râvnitori de a stăpânì tot mai mult. După popoarele vecine, urmară cele mai îndepărtate, și tot așa mereu, pânăce au ajuns Romanii stăpâni peste Italia întreagă.

Dar nu s'au mulțumit cu atâta, căci pofta lor de cucerire nu se mai puteà potolì acum, ci îi îmboldià mereu spre încercări și mai îndrăznețe. Astfel

au ajuns apoi să se înhațe la lupte uriașe cu cel mai puternic popor de atunci, cu Punii, a căror cetate fruntașă erà Cartagina, stăpâna mărilor. Și după mari încordări, după pierderi simțitoare, ce trebuiră să îndure din partea lui Hanibal, cel mai viteaz general al timpului său, au izbutit în sfârșit, prin minunata lor stăruință de un veac întreg și prin jertfe nespus de mari, să răpună cu desăvârșire poporul Punilor, să dărâme cetatea Cartagina și să-i ia locul de întâietate în lume.

Acum nu mai întâmpinau vre-o piedică mai grea în calea lor de înălțare și de avânt răsboinic, care n'a contenit, până n'au știut toate popoarele vechi aduse sub sceptrul roman. Nenumărate seminții și neamuri s'au plecat în fața puterii lor și cuvântul *Roma* a ajuns să fie într'un timp *lege*, pentru cele mai depărtate hotare ale pământului. Apusul întreg, întunecata miază-noapte, răsăritul năvalnic și țările calde ale Africei, până în năsipurile

sterpe ale Saharei, toate au trebuit să se închine vitejiei romane. Și astfel poporul mic și sărac dela început a ajuns să întemeieze cea mai strașnică împărăție din câte s'au văzut vreodată... Iar cetatea așezată pe 7 coline, încunjurată la început cu un zid, peste care puteà sărì oricine, s'a ridicat curând la treapta de *împărăteasă a lumii* și i-a rămas pentru toți vecii numirea falnică: *cetatea eternă* (adecă fără sfârșit). Această împărăție uriașă strămoșii noștri au știut să o cârmuiască cu o înțelepciune rară, întemeind pe seama tuturor popoarelor supuse așezăminte și legi, dintre cari multe trăiesc până în ziua de azi. Chiemarea sa de cârmuitor al lumii și-o înțelegeà poporul roman așa, după cum i-o propoveduise în graiu de vers, vestitul cântăreț Virgil:

„Tu să domnești stăpânind ale lumilor neamuri, Romane!
Asta ți-e arta pe veci! Și păcii să-i fi tu stejarul:
Cruță pe cel umilit și doboară pe cel îndărătnic".[1]

O chiemare, pe care Romanii o știură îndeplinì mai totdeauna fără greș!

[1] Vezi „Eneida" lui „Virgil", cânt VI, versurile 851—3, în traducere românească, făcută de G. Coșbuc!

Pentru popoarele răsvrătitoare n'aveau nici o milă și nu se puteau liniștì, până nu le stângeau de pe fața pământului, iar popoarele ascultătoare puteau găsì liniște și siguranță la adăpostul cârmuirii romane, care se îngrijà ca însaș de bunăstarea și înaintarea lor, făcând ca multe din ele să primească limba, obiceiurile și așezămintele romane și dându-le în chipul acesta putința de a se împărtășì de toate darurile binefăcătoare ale lumii, ale culturii. Iată ce frumoase cuvinte de laudă rostește cătră Roma un poet al Galilor (neam supus de Romani) Claudius Rutilius Namatianus: „Ascultă-mă, oh Roma, stăpâna lumii și mama oamenilor a atâtor D-zei; prin bisericile tale am ajuns mai aproape de ceriu. Binefacerile tale străbat, ca razele soarelui, peste lumea întreagă, revărsând binecuvântare. Tu ai făcut o singură patrie pe sama multor neamuri deosebite; binecuvântă jugul stăpânirii tale și aceia, cari la început s'au luptat împotriva ta... Oh zeiță, și cele mai

depărtate colțuri ale lumii romane, intonează cântări de laudă întru preamărirea ta. Suntem liberi, sub jugul tău cel pacinic. Pentru tine lucrul cel mai însemnat nu este numai acela de a fi stăpânitoare, ci mai ales năzuiești a te și face vrednică de stăpânire; mărimea faptelor tale întrece chiar chiemarea ta cea minunată“.

Așa au fost Romanii în măiestria lor de cârmuitori ai lumii. Ei s'au străduit totdeauna să ajungă la cel mai mare grad al puterii, ca stat și ca popor, precum cei mai vestiți dintre toate popoarele vechimii, Grecii întrupaseră, în lucrările lor de artă, cel mai înalt grad al frumuseții, iar în scrierile lor dovediră multă înțelepciune. Grecii cei vechi au știut iscodì o mulțime de mijloace spre a înfrumsețà vieața și a-i adâncì rosturile ei, iar Romanii au știut netezì cu fel de fel de legi și întocmiri calea spre traiul chibzuit și sigur, spre o vieață orânduită înțelepțește.

Ca oameni, acasă la ei, Romanii duceau la început un traiu cumpătat și simplu; nu erau doritori să cunoască ce este desfrâul și îmbuibarea. Își vedeau cu sârguință de trebile lor la lucrul câmpului, și mâna lunecà de pe coarnele plugului, numai când erau chiemați să încingă spada și să lupte împotriva vrășmașului. Cât de mult iubeau ei traiul cel simplu și frumos al plugarilor, și cât de mare erà disprețul, ce îl aveau pentru traiul îmbelșugat în strălucire și desfătare, ne poate slujì ca vie dovadă și numai următoarea întâmplare: Odată năvălind dușmanul asupra Romei, încrederea poporului a pus pe Lucius Cincinatus (cel cu părul creț) căpetenie peste oștiri și stăpân, cu putere nețărmurită, peste Roma întreagă. Cei trimiși, ca să-i ducă știrea acestei încredințări, l-au găsit la plug. Desprinsese tocmai boii și umblà să-și vadă de rândul prânzului care nu sta din alte marafeturi, ci numai din ridiche friptă. El a primit încredin-

țarea poporului, în timp de 17 zile a scăpat Roma de primejdie și s'a grăbit apoi să se întoarcă iar la coarnele plugului. Iată un lucru aproape de necrezut, cu totul împotriva firii omenești, care fiind cuprinsă de trufie și lăcomie prostească, din mare tot la mai mare râvnește și mai niciodată nu se simte îndestulată.

Dar năravurile aceste simple n'au dăinuit până la una! Dela o vreme, dupăce prinseră a se îmbogăți, din prada atâtor răsboaie biruite și din dajdia atâtor neamuri supuse, nu-și mai lucrau ei moșia, ci puneau pe sclavi să le-o lucreze; nici la oaste nu mai alergau bucuroși, ca la început, ci plăteau iarăș pe alții, ca să se lupte în locul lor. Bogătanii se dădeau din ce în ce mai mult plăcerilor și desfrâului. Chiar și poporul de rând se stricase. Văzând, cum curg în Roma bogățiile de-a gata, s'au desvățat de lucru și au început a duce o vieață trândavă, așteptând numai ca sfatul obștesc să le îmbie

pe cheltuiala statului prânzuri îmbelșugate și petreceri fără sfârșit, iar dacă acestea nu sosiau într'una, ca să le îndestulească pofta, strigau cu toții, cătră mai marii lor, cât îi luà gura: *Dați-ne pâne și jocuri!*

In familii nu mai domneà acea cinste și curățenie a vieții casnice, care îndemnase odinioară pe Lucreția să-și înfigă mai bine pumnalul în inimă, decât să trăiască în necinste. Matroanele romane se aruncau și ele cu poftă sălbatică în vârtejurile plăcerilor destrăbălate și le coprinsese pe toate, ca un fior năprasnic, pornirea spre desfrâu, spre risipă și spre luxul nimicitor. In urma acestor porniri, *virtutea romană*, începuse a scădeà, chiar pe vremea, când Iisus Hristos venì în lume, ca să propovăduească credința într'un singur Dumnezeu, în Dumnezeul cel adevărat al tuturor neamurilor de pe pământ.

Romanii au fost mai înainte păgâni, închinători la mai mulți Dumnezei, dar după nașterea lui Hristos s'au aflat

destui, cari primind învățătura creștinească au îndurat chiar moarte pentru ea. Și Roma, dupăce încetase a mai cârmuì popoarele lumii cu arma, s'a înălțat din nou prin legea lui Hristos și a ocârmuit popoarele Europei cu făclia credinței, încă o miie și mai bine de ani, dupăce întemeietorii ei, vechii Romani s'au fost stâns sub loviturile, cu cădeau asupra lor tot mai dese din partea popoarelor barbare, cari năvăliau din toate părțile spre Roma, cea plină de farmec. Dar poporul roman, chiar și după apunerea lui, n'a dispărut cu totul, ci a lăsat după sine urmași, cari i-au moștenit limba și obiceiurile, precum: Italienii, Francezii, Spaniolii, Portughezii și Românii. Așa dară noi Românii, după obârșia noastră, ne înrudim cu cele mai luminate neamuri ale pământului, fiindcă suntem cu toții coborîtori din aceeaș falnică trupină, din *poporul-împărat*, căci așa i se ziceà poporului roman. Dar cu această înrudire numai atunci ne vom puteà mândrì,

dacă ne vom silì să fim și noi asemenea lor, purcezând cât mai îngrabă pe cărările înaintării în cultură, cari singure pot să deschidă unui popor calea spre cinste, fericire și bunăstare.

*

Dar, după-cum am spus, la zămislirea poporului românesc n'au avut parte numai Romanii, ci și Dacii.

IV.

Dacii.

Să vedem acum, ce neam de oameni erau acești Daci și ce fire purtau?

Cel mai vechiu popor, pe care îl amintește cartea vremilor, pe locurile, unde suntem așezați noi astăzi, au fost *Agatârșii*, un popor de viță tracică. Despre aceștia spune un scriitor vechiu, că erau așezați pe lângă Murăș, cu vr'o 500 de ani înainte de Hristos, se îndeletniciau cu vieritul și stupăritul, știau scoate aurul din râurile și munții Ardealului și erau iubitori de aur, de pe-

treceri și de femei. Nu cunoșteau scrisoarea, ci aveau obiceiul să-și cânte legile în versuri, ca să le ție mai bine minte. Ce s'a ales de ei, Dumnezeu știe. Se dă cu socoteala, că se vor fi amestecat printre aceia, cari au venit să le ia locul, printre *Dacii* cei crunți în răsboaie.

Acești Daci erau o seminție, care făceà parte dintr'un neam mare, din neamul Tracilor, cari erau așezați dela Dunăre la vale, cuprinzând și ținând în stăpânirea lor ținuturi foarte întinse. Deșì erau un popor barbar, ei se deosebiau mult de celelalte neamuri, cari își purtau prin ținuturile învecinate traiul lor nestatornic și fără astâmpăr. Pe când celelalte neamuri barbare trăiau numai din jafuri sălbatice, răzimându-și ființa lor numai pe săgeată, Tracii ajunseră să fie un popor de păstori și plugari, cari nu mai trăiau numai de azi pe mâne, ci își aveau rânduielile lor statornice. Un vechiu scriitor vestit (Herodot) spune despre Traci, că erau un popor

mare, dar frământat și că, dacă ar fi fost uniți toți laolaltă, ar fi putut să ajungă unul din neamurile cele mai puternice ale pământului, dar luptele și neînțelegerile lăuntrice le-au săcătuit cu totul puterile.

În firea lor aveau ceva neobicinuit, porniri zvăpăiate și un neastâmpăr mare. Le plăceà să cutreere cu turmele lor dealurile și munții, unde se simțiau la largul lor și se fereau de locurile strâmte, mai ales de fumul orașelor, fiindcă nu le plăceà nicidecum, să li se curme vieața lor slobodă și avântată. Nu puneau mare preț pe vieață, căci o socoteau numai ca o vale a plângerilor, ca o trecere întunecoasă și plină de dureri cătră lumea cealaltă, unde sufletul va duce o vieață de veci. Din felul acesta de a privì vieața, izvorià obiceiul ciudat de plângeau, când li se nășteà un copil, înșirând în bocetele lor toate greutățile și suferințele, prin cari are să treacă orice muritor, iar la îngropăciuni benchetuiau și se veseliau

împreună toate neamurile celui mort. De aceea desprețuiau vieața, iar moartea o căutau pe toate căile; împrejurarea aceasta a sădit în pepturile lor dorul vecinic de luptă și curajul neasemănat, cu care întâmpinau toate primejdiile. O slăbiciune mare a lor, însă, erà beția. Având ținuturile, pe unde locuiau ei, abelșugare în vin, s'au deprins bărbații și femeile deopotrivă cu vinul, pe care îl turnau într'un corn mare de cerb ori de bou și pe acesta îl purtau apoi, cum poartă azi Românii noștri plosca, din mână în mână, ca să închine toți câți erau împreună. De aceea zice un scriitor roman, în chip de glumă: „Tracii luptă cu păharul ca și cu armele, fiind oameni foarte dedați la beutură“.

Deoarece Tracii nu puteau trăì în unire unii cu alții, ci se sfâșiau în certe și frecări necontenite, ei între ei, și fiindcă erau desbinați în mai multe seminții, de aceea n'a fost greu dușmanului, regelui macedonean, să-i frângă

și să-i supună. Seminția cea mai vitează și mai nesupusă a lor erau Dacii, cari locuiau în munți, nu erau nicidecum dedați la ascultare și nu puteau suferì porunca altuia. Ei aveau armele cele mai bune, pe cari le știau învârtì cu o dibăcie rară, dar nu voiau, cu nici un preț, să le pună în slujba altora. De aceea, dupăce Tracii au ajuns supuși altora, ei s'au desfăcut de celelalte seminții trace, și, depărtându-se de ele, au ajuns mai târziu stăpâni peste toți munții noștri, unde puteau în dragă voie să-și urmeze traiul în deplină slobozenie. Dar vechiul obiceiu, de a trăì desbinați, l-au urmat și după așezarea lor în această „cunună de munți“, cum numește un scriitor de mai târziu țara Dacilor.

Semințiile lor aveau numiri diferite și între aceștia mai cunoscuți erau Costobeci și Carpi, dela cari și-au primit munții noștri numirea, ce o au și astăzi: *Carpați*, căci mai nainte li se ziceà: *Alpi bastarnici* (numire luată dela *Ba-*

starni, un popor de viță germană). Fiecare seminție își aveà căpetenia sa și mai marii săi. Pe lângă toată desfacerea lor în seminții, totuș erau între ei și unele legături, cari aveau să-i țină laolaltă și să-i înjghebe cu timpul într'un singur popor puternic și temut: vorbeau cu toții aceeaș limbă a Dacilor, din care s'au păstrat câteva cuvinte și în graiul românesc (d. p. la *zimbru* Dacii îi ziceau *zombros)*, aveau aceleași obiceiuri comune; sufletul lor erà stăpânit de aceleași porniri: acelorași Dumnezei se închinau toate semințiile deopotrivă. Cinsteau ca pe un Dumnezeu pe celce întemeiase și răspândise între ei credința în nemurirea sufletului, pe *Zamolxe*, care a trăit înainte de nașterea mântuitorului Hristos cu vre-o 500 de ani. Înainte de a primì învățăturile lui Zamolxe, printre Traci și Daci erau diferite obiceiuri nepotrivite și credințe deșarte. Ei se închinau mai mult la Dumnezeul războaielor, despre care credeau, că s'a

născut chiar în țara lor. Mai credeau apoi, că sub diferitele înfățișeri ale firii sunt ascunse duhuri bune, ori duhuri rele și se luptau cu îndărătnicie împotriva acestora din urmă. Așa de pildă, când auzeau trăsnete și când vedeau ceriul cuprins de nori, se umpleau de mânie și trăgeau cu săgețile către ceriu, în chip de amenințare, ca să alunge duhul cel rău, pe care îl credeau ascuns în nori. Iar când norii se risipeau și soarele apărea iarăș, înveselind lumea cu strălucirea razelor sale, atunci se bucurau crezând, că duhul cel bun, care sălășluește în soare și este izvorul vieții, a învins pe cel rău, căci ei îl socoteau mai presus decât ceialalți zei pe *Gebeleizis*, care erà Dumnezeul luminii. Credeau și în puterea râurilor, de aceea, când plecau în răsboaie, luau apă în gură dintr'un râu mare din apropiere, de obiceiu din Dunăre, și jurau că nu se vor întoarce la vetrele lor, decât dupăce vor fi nimicit pe toți dușmanii și potrivnicii. Jurământul acesta

pe valurile Dunării erà foarte greu. Și în graiul poporului nostru pare a se fi păstrat oarecare amintire despre el în blăstămul: „Bată-te Dunărea“!

Zamolxe, care călătorise mult prin alte țări și avusese prilej să cunoască obiceiurile altor popoare, i-a pus în uimire cu înțelepciunea sa, fiindcă el arătà, că știe să cetească pe stele și, cercetând starea ceriului, poate vestì înainte tot ce se va întâmplà în viitor. În chipul acesta el își câștigă vază mare, apoi adunând pe fruntașii poporului în jurul său, și-a dat toată silința să-i obicinuească la un traiu mai cumpătat în mâncare și beutură; și făcù să se înrădăcineze tot mai adânc în inima lor credința, că sufletul omului este nemuritor, că după nimicirea trupului, sufletul trece într'o altă lume, unde e fericire deplină și fără sfârșit. Nu erau însă toți aplecați să creadă, ceeace spuneà Zamolxe. De aeeea s'a socotit el ce s'a socotit și a cercat printr'un isteț șiretlic, să înlăture toată îndoiala

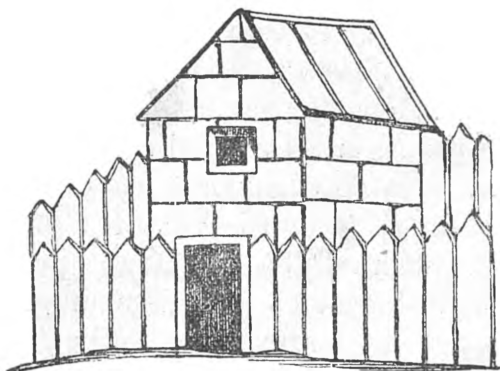
acelora, cari nu credeau în vorbele lui și cari nu voiau să-l prețuească ca pe un adevărat trimis al lui Dumnezeu. Și iată ce a iscodit: dupăce își pregătise în ascuns o locuință sub pământ, s'a încuiat acolo, de n'a știut nimeni de el. Toți au crezut, că a murit și au început atunci să plângă după el ca după un mort și trei ani întregi l-au jelit. Când colo în al 4-lea an, iată Zamolxe se ivește iarăș între ei (ieșise din ascunzișul său de sub pământ!) ca și cum ar fi înviat din morți. Poporul s'a minunat foarte de această întâmplare, necunoscând șiretlicul, și nimenea nu se mai îndoià și toți au primit învățăturile lui și au început mai târziu, să-l cinstească ca pe un profet, iar regele l-a luat lângă sine ca tovarăș în domnie, fiindcă nădăjduià, că îi va puteà da bun ajutor în cârmuire, ca unul care cunoaște gândul și toate dorințele zeilor.

Mai târziu, după moartea lui cea adevărată, a fost socotit și el printre

zei și lăsând la o parte pe Gebeleizis, zeul lor de căpetenie, Dacii se închinau lui Zamolxe, ca unui Dumnezeu mai mare și mai puternic decât toți ceialalți. Lângă regele Dacilor se găsește și mai târziu, câte un profet, câte un sfătuitor în trebile sufletești ale poporului. Preoții daci, cari voiau să fie plăcuți înaintea lui Zamolxe, duceau o vieață foarte cumpătată, dupăcum le poruncise profetul, păstrau cea mai mare curățenie a moravurilor și prin aceasta ei au ajuns să se bucure de mare trecere la popor, care ascultà și urmà povața preotului mai mult decât pe oricare alta.

Traiul poporului deasemenea erà simplu. Ca păstori și plugari ce erau, locuiau în case de bârne ori în bordee făcute din gard de nuele căptușite cu lut. Cei mai bogați locuiau în orașe, de cari Dacii aveau destule, zidite din lemn și chiar din piatră. Se găseau în casele lor și multe scule și vase scumpe, din aur și argint. Totuș se povestește, că într'un rând când mai

marii Dacilor ospătară pe niște străini, le-au dat acestora farfurii de aur și argint, iar ei au mâncat din blide de lemn, ca să arete, că desprețuesc luxul. Îmbrăcămintea lor nu se deosebeà mult de aceea, pe care o poartă Românii noștri dela sate și azi. Aveau haine de

Așa erau casele Dacilor.

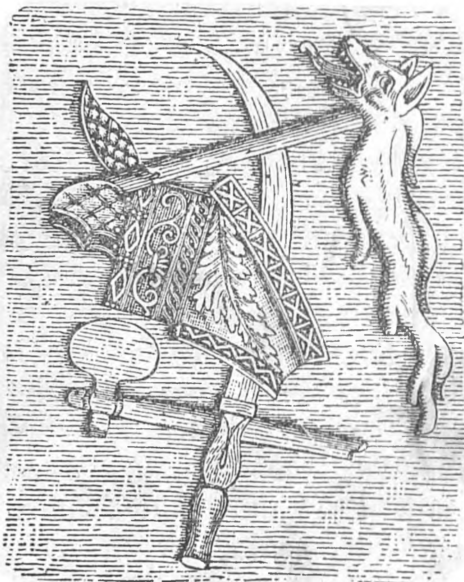
pânză, pe care o țeseau femeile lor din in și din cânepă, altele făcute din piele de oaie, apoi cingătoare sau șerpar, cioareci lungi până la glezne, țundră și opinci. Numai cei mai bogați aveau drept să poarte pe cap o căciulă răs-

frântă, iar cei de rând trebuià să umble cu capul gol. Pe lângă părul care le atârnà în plete lungi pe umeri, ei nu-și tundeau nici barba, ci o lăsau să crească lungă și stufoasă. De aceea îi descrie un poet roman, Ovidiu, astfel: „Dacii au glasul sălbatic, fața cruntă, *părul și barba de fier neatinsă,* dreapta lor nu e leneșe, lovește aprig cu *cuțitul* atârnat la coastă". Acest cuțit care le atârnă la coastă, erà *iataganul,* cel cu două ascuțișuri. Dar mai aveau si alte arme: o sabie încovoiată ca o secere, lănci lungi și suliți ascuțite, iar pe umeri purtàu tolba cu săgeți, pe cari le știau slobozì cu o iuțime uimitoare din arcurile lor, vecinic întinse spre luptă. Căci așa erau acești Daci, — totdeauna porniți spre furtuna răsboaielor.

Între toate popoarele acelor vremuri, în răsboinicie puține se puteau măsurà cu Dacii, cari s'au dedat așa de mult cu răsboaiele, încât nu mai puteau trăì fără ele. Chiar și când erau vre-

muri de pace, ei prin munții și pădurile lor, pe lângă turmele, ce pășteau în tihnă iarba pajiștelor întinse, nu conteniau a se deprinde mereu în mânuirea armelor. Iar când erau în focul încăierărilor pe câmpul de luptă, aici se aruncau în porniri năvalnice asupra dușmanului, pe care îl cotropiau ca un prăpăd. Păstorii își părăsiau turmele, plugarii lăsau paza holdelor și se repeziau toți, unul ca unul, cu capetele descoperite și cu pletele în vânt, să lupte pentru libertatea lor, pe care o prețuiau mai pe sus decât toate bogățiile lumii și decât toate comorile pământului. În fruntea lor alergau stegarii cei chipeși și voinici umplând văzduhul cu chiote și șuerături ca de bălaur, cari răsunau din steagul lor în izbire cu vântul. Căci steagurile lor nu erau de pânză, cum se fac astăzi, ci din bronz sau de argint. In capul unei prăjini stăteà așezată o tablă de metal în formă de bălaur sburător, cu un cap de lup cu gura căscată, cu limba scoasă și cu

colți mari ieșiți. Alergând stegarul cu acest semn de răsboiu, ridicat în bătaia vântului, se auziau vâjâituri ascuțite, cu cari se amestecau sunetele adânci

Semnele militare ale Dacilor.

de bucium și miile de glasuri ale celor porniți la luptă, cari strângând bine iataganul în pumni, se îngrămădiau în jurul steagului, ca să nu poată pune

dușmanul mâna pe el. Când se încingeau apoi la luptă, nu se temeau de moarte, ci unul fieștecare alergà, unde vedeà primejdia mai mare, căutând par'că anume moartea pe câmpul de vitejie, căci ei nu cunoșteau și nu voiau să înțeleagă două lucruri: *frica* și *umilința!*

Înaintea lor nu erà cinste mai mare, decât să mori luptând pentru libertate. Toți câți au avut prilej să cunoască vitejia lor, s'au minunat foarte de aceasta și cercând să afle pricina ușurinței celei mari, cu care Dacii aceștia erau gata a-și jertfì vieața în răsboaie, au socotit, că această pricină nu poate fi alta, decât ori credința neclintită în răsplata, de care se fac părtași pe cea lume toți luptătorii viteji și fără frică, ori hotărîrea lor nestrămutată, de a nu suferì niciodată să li se curme libertatea traiului, socotind, că e mai cu cinste să piară toți ca niște eroi, decât să ducă povara rușinoasă a unui traiu necăjit și înjugat. De aci se

înțelege apoi și purtarea conducătorilor, cari, dacă se întâmplà vreodată să nu izbutească în planurile lor de cucerire ori să fie de-adreptul învinși din partea dușmanului, nu puteau nicidecum suferì rușinea înfrângerii, ci se grăbiau să-și facă ei singuri apa, se otrăviau fără zăbavă, ori se aruncau în propria lor sabie. Chiar și femeile celor învinși în lupte nu stăteau de loc la chibzuială, până sorbiau și ele otrava, care le deschideà mormântul împreună cu cel al soților lor. Un popor, cu asemenea însușiri răsboinice, e ușor de înțeles, că a trebuit să fie temut de toți vecinii, mai ales fiindcă Dacii aceștia nu se prea purtau cu crutare față de cei învinși; cei ce apucau pe mâna lor, erau curând curând trimiși pe alte tărâmuri. Dacii credeau chiar, că le fac un bine omorându-i, căci prin moarte îi scapă de atâtea alte chinuri și dureri ale lumii acesteia. Din țestele dușmanilor ridicau apoi movile în tabăra lor și se încingeau ospețele bucuriei, obicinuite după orice biruință.

Femeile erau vrednice tovarăşe, nu numai acasă în îndeletnicirile lor de toate zilele, ci chiar şi în deprinderile îngrozitoare ale răsboiului. Nici inima lor nu erà mai puţin întărită şi împietrită în faţa primejdiilor de tot felul, nici chiar mai mult cuprinsă de milă faţă de duşmanul, ajuns în nenorocire. S'au păstrat chipuri în piatră, cari arată, cum nişte femei dace ard cu făclii de răşină la cap şi la braţe pe nişte Romani prinşi.

Cum ardeau femeile Dacilor pe cei prinşi.

De altfel femeile Dacilor sunt lăudate pentru frumusețe și hărnicie cum și pentru alipirea, cu care țineau la bărbații lor, cu toate că încheierea căsătoriei nu se făceà cu legături așa strânse ca astăzi, ci erà privită mai mult ca un contract negustoresc. Ficiorul trebuià să cumpere fata dela părinți, dela cari aceasta aveà zestre învățătura cea bună să țină plină de cinste casa bărbatului său, căci femeia care își necinstea casa, se pedepseà cu moarte. Hainele lor erau tot așa de simple ca ale bărbaților: purtau o haină de pânză largă, cu crețe de-alungul și care ajungeà până la glesne, peste aceasta o cingătoare, apoi cojoc de piele de oaie și în picioare opinci, iar pe cap aveau o legătoare cam slobodă, care atârnà în jos până pe grumaz la vale și erà prinsă dindărăpt cu o frunză cam în felul învălitoarei, cu care se îmbrobodesc și azi, în multe locuri, Româncuțele noastre dela sate.

V.

Burebista şi Iuliu Cesar.

Diriguirea trebilor obştești erà lăsată în grija căpeteniilor și a preoților, cari se alegeau dintre nobili, adecă dintre cei ce aveau drept să poarte căciulă. Intre căpeteniile diferitelor semintii și triburi, vrajba nu se mai isprăvià, cât erà lumea. Căci Dacii se pare că au adus cu sine, ca un fel de moștenire dela Traci, cele două scăderi mari ale acestora : vecinica pornire spre ceartă, spre pricină și darul beției. Dupăce s'au despărțit de celelalte neamuri ale Tracilor, Dacii au rămas destul de puțini la număr. In mijlocul atâtor popoare vrășmașe, câte îi încunjurau de toate părțile, lucrul cel mai cuminte, ce l-ar fi putut face, ar fi fost, să trăiască în bună înțelegere ca frații. Ei însă nu s'au putut obicinuì nici decum la un astfel de traiu liniștit, ci se sfărâmau unii pe alții prin hărțueli ne mai sfârșite. Istoria ne poves-

tește cum într'un rând regele unei seminții și-a dat toată silința să-i înduplece a curmà traiul desbinat și a se întovărășì cu toții la un loc cel puțin în fața primejdiei. Dar n'a izbutit a-i face să înțeleagă trebuința acestei întovărășiri, nici chiar dupăce le-a înfățișat spre întărirea vorbelor sale următoarea pildă vie: a amuțat doi câni unul asupra altuia și apoi a dat drumul unui lup înaintea lor tocmai în clipa, când s'au fost încăierat mai tare. Câinii amândoi, văzând lupul, au încetat îndată cu hărțuiala lor și au început să alunge dihania sălbatică. Din această pildă diferite seminții ar fi putut cu ușurință să tragă și ele o învățătură folositoare, că anume când se ivește un dușman, atunci să lase toți la oparte desbinările și certele și să-și împreune toate puterile spre apărare și spre alungarea aleanului. Cu toate aceste, însă, Dacii multă vreme n'au voit să urmeze sfatul bun al înfrățirii, ci fiecare seminție sub căpeteniile ei proprii, s'a răs-

boit încătro a putut cu cine i-a ieșit în cale, de s'au umplut de spaimă popoarele din jur.

Spaima acestora a sporit și mai mult, când în sfârșit între Daci se ivì un bărbat mare, un rege înțelept cu numele Burebista, care după multă străduință a izbutit în cele din urmă să vadă toate semințiile Dacilor unite sub sceptrul său. Acum atâtea puteri de luptă, răsfirate mai înainte în toate părțile, își îndreaptă împreună atacul și se pornește o vreme de cuceriri întinse. Țara, pe care o stăpâneau ei, își lărgește din ce în ce mai mult hotarele, prin vitejia brațelor și prin tăria puterilor unite. Regele Burebista a trăit și cârmuit cam cu vreo 50—60 de ani înainte de nașterea mântuitorului Christos. Sub stăpânirea lui regatul Dacilor s'a ridicat la o putere și întindere foarte mare, având granițe: la răsărit Nistru, la apus Tisa, iar la miazăzi începuse a trece până dincolo de Dunăre.

Dar e bine a ștì, cum și pe ce cale a putut acest Burebista să aducă la ascultare pe poporul cel îndârjit și ne-

Regele Burebista.

supus al Dacilor. Iată cum: știind el, că poporul e aplicat a da multă ascultare sfaturilor preoțești, a luat lângă sine pe un preot cu numele *Deceneu,*

care aveà puterea farmecelor, și umblase prin țări depărtate, pe unde a învățat unele semne, prin cari,ziceà el, că e în stare să cunoască voia lui Dumnezeu. Și pe acest Deceneu luându-l lângă sine ca ajutor în cârmuire, l-a pus să predice fără preget poporului și să îndemne pe toți, prin puterea de vrajă a cuvântului său, la o vieață cumpătată și trează.

Astfel a început Deceneu a propovădui evangelia vitejiei și a cumpătării. Și lucrul aproape de mirare, a izbutit să-i facă pe Daci a înțelege rostul înalt al cuvintelor sale de îndreptare atât de mult, încât întreg poporul a fost în stare să se desbare de scăderea, care se înrădăcinase adânc în deprinderile tuturora, anume de patima beției, pe care Dacii o moștenirà dela strămoșii lor. Un scriitor de pe acele vremuri ne istorisește, că Deceneu pentru a-i abate pe Daci dela această patimă i-a îndemnat să stârpească viile și ei l-au ascultat. Infrângerea acestei pa-

timi a fost de mare folos pentru Daci, căci le-a abătut gândul dela petrecerile împreunate cu beutură bețivă și a sădit în sufletul lor și mai mult setea de vitejie și dorul răsboaielor glorioase. Acum năvălirile Dacilor asupra popoarelor din jur deveniau din zi în zi tot mai înfricoșate; Burebista cu vreo 100,000 ostași ai săi a băgat în groază toate neamurile sarmatice și Roxolanii din răsărit și seminția germană a Bastarnilor, cari locuiau spre miazănoapte, și de multeori iarna, când Dunărea erà înghețată lunecând repede pe ghiața Dunării, trecea și în ținuturile dela miazăzi purtând pe de-arândul cu izbândă iataganul cel aprig.

Dunărea ajunsese în vremea aceea tocmai granița din răsărit a puterniciei, a uriașei împărății romane. Dincolo de Dunăre erau așezate de-alungul tot popoare supuse Romanilor, și cari dela o vreme, firește, ne mai putând suferì în tăcere năvălirile Dacilor, înaintau jalbă la Romani și rugare, să le vină

într'ajutor, să nu le mai lase în prada Dacilor, cari din an în an le cercetează cu dușmănie prefăcând locurile și așezările lor în deșerturi. Romanii vedeau și ei, cum poporul Dacilor devine tot mai puternic și mai îndrăzneț și presimțiau, că în curând îi va amenință o mare primejdie din partea lor. De aceea au trimis de cu vreme comandanți și oștiri în partea locului, dar aceștia n'au cutezat să treacă în nordul Dunării, fiindcă nu cunoșteau țara Dacilor, nici felul lor de luptă și se temeau de pădurile întunecoase, prin cari se ascundeau, ca în niște cetățui întărite, cetele iuți ale Dacilor, spulberând pe oricine le cădeà în mână. De aceea și Romanii erau foarte neliniștiți și tot mereu se întrebau unii pe alții cu adevărată groază: „Oare ce se mai aude din partea Dacilor? Ce vești mai vin de pe acolo?“

Tocmai pe vremea lui Burebista avură și Romanii norocul unui mare general iscusit în meșteșugul răsboa-

ielor, care în Galia (Franța de azi) a supus o mulțime de seminții barbare, făcându-le să asculte porunca romană. Acesta a fost *Iuliu Cesar*, unul dintre cei mai mari eroi ai lumii vechi și care n'a fost numai general, ci și poet și scriitor și om foarte învățat. El a făcut călindarul numit iulian (după numele Iuliu). După acest călindar sunt rânduite sărbătorile noastre românești și până în ziua de azi. Acesta prin vitejia și iscusința sa ar fi putut desigur să înfrângă puterea năvalnică a Dacilor neastâmpărați. Și aveà chiar de gând s'o facă. Dar i s'a

Iuliu Cesar.

ciontat prin omor firul zilelor, înainte de a-și fi putut duce la îndeplinire planul său. Căci mulți dintre Romani văzând, că puterea acestui Iuliu Cesar crește din zi în zi, se temeau că el o să devină odată primejdios pentru libertatea celorlalți cetățeni, pe cari îi va înjugà la carul puterii și stăpânirii sale volnice. De aceea într'o adunare obștească și-au încruntat pumnalele în sângele lui și l-au dat gata, în a 15-a zi din luna lui Martie, cu 44 de ani înainte de venirea Mântuitorului pe pământ. Apoi Romanii se sfășiară ei între ei câtăva vreme în răsboaiele ce le-au purtat omorîtorii lui Cesar, cari se numiau apărătorii libertății, cu cei ce doriau ca împărăția romană să fie cârmuită întreagă de un singur om, de un împărat cu putere mare, cum s'a și întâmplat ceva mai târziu.

Învrăjbirile aceste din lăuntru nu le-au mai dat răgaz a se gândì și la înfrângerea Dacilor sau cel puțin la micșorarea poftei lor de răsfățare în

răsboaie și cuceriri. Așa imperiul dac, sub cârma regelui Burebista, se făceà tot mai puternic și sporià într'una în mărime și tărie. Dar aceasta nu ținù mult. Căci, cu adevărat, nu e suiș fără coborîș. Și năravul din fire n'are lecuire. Dacii n'au fost niciodată obicinuiți a trăi multă vreme în unire și pace unii cu alții. Căci nu le plăceà traiul frățesc liniștit, ci lunecau mai bucuroși spre vrajbă, sbuciumări și sfârticări. Acestor patimi aveà să cadă jertfă și Burebista. Se iscară din nou certe: poporul se răsculă împotriva lui și astfel puternicul rege căzù pierzându-și coroana și vieața într'o asemenea revoltă a neastâmpăraților săi supuși. Acum Dacii se desbinară iarăș în 4—5 seminții, având fiecare un rege deosebit. Intâmplarea aceasta nu puteà să aducă decât slăbirea puterii lor pe care o istoviau rău necurmatele răsculări și învrăjbiri din lăuntru pe de o parte, iar pe de alta o ciopârtiau neîncetat atacurile, din ce în ce mai dese,

ale oștirilor romane. Acestea, când plecau la luptă, erau împărțite în cete, cărora li se ziceà *legiuni*. Tot câte 5—6000 de ostași erau la un loc, formând o astfel de legiune. În fruntea legiunilor mergeau stegarii, cari nu purtau, ca ai Dacilor, steaguri în formă de bălaur sburător, cu cap de lup, ci aveau drept semne sau flamure ostășești falnice chipuri de vultur. In mai multe rânduri se ciocniră vulturii romani cu bălaurii Dacilor, fără să se fi putut *dovedì* pe deplin, Romanii pe Daci ori Dacii pe Romani. Dar se simțeà, că mai curând ori mai târziu lucrul va ajunge la o încăierare, care va trebuì să hotărească într'un fel.

VI.

Regele Decebal și împăratul Domițian.

Câtăva vreme se păreà, că Dacilor le cam apune norocul răsboaielor. Ne mai având conducători dibaci, ci tot numai regi mai de rând, pajurile ro-

mane înaintează biruitoare cătră Dunăre, alungându-i pe Daci spre miazănoapte și punând la Dunăre graniță strașnică, prin așezarea multor trupe de apărare dealungul țărmului din dreapta Dunării. Deci Dacilor începuse să le cam asfințească steaua norocului. Romanii avură atunci prilej de bucurie. Numai cât nu erà o bucurie care să dăinuiască mult, căci după cum zice cu multă dreptate, înțeleptul cronicar, Miron Costin:

„Dumnezeu vrâstează toate cu sorocul,
Și-a poruncit la un loc să nu stea norocul".

Deci n'a stat mult pe partea Romanilor norocul, ci s'a întors în curând iarăș pe partea Dacilor, trimițându-le lor un Craiu viteaz, cum puțini s'au pomenit. Acesta a fost *Decebal, leul munților*, despre care toți scriitorii acelor vremuri spun într'un glas, că în lucrurile de oaste erà foarte priceput, isteț la minte și fără preget la bătaie. Prin curajul său fără margini știà să înflăcăreze la luptă oștirea întreagă și

erà învățat foarte a năvălì sau a se trage îndărăpt, totdeauna la timp po-

Regele Decebal.

trivit. Erà om de statură mijlocie dar chipeș la făptură, sdravăn, crunt și

vârtos ca stâncile munților, peste cari orânduirea dumnezeiască l-a pus să-și poarte coroana de rege. Și fiindcă nu erà om, care să umble după podoabe deșerte, de aceea nici nu purtà coroană de aur, cum erà obiceiul altor regi, mai săraci poate decât dânsul. El ar fi avut aur destul să-și facă o coroană, căci țara lui, Ardealul nostru de astăzi, totdeauna a avut multă bogăție de aur. Erau adevărate și atunci cuvintele din cântarea de mai târziu a Moților năcăjiți: „Munții noștri aur poartă“....

Cu toate acestea lui Decebal îi plăceà să poarte numai o coroană făcută din frunză de stejar, căci aceasta, ziceà el, că este cununa adevărată a vitejiei. Aveà un buzdugan din corn de cerb și totuș greu ca fierul. Se spune că de buzduganul acesta nime nu aveà drept să se atingă, numai regele Daciei și că el ar fi rămas moștenire din neam în neam tocmai dela Burebista, căruia i l-a fost adus ca dar un pustnic dintr'o peșteră. Și câte capete de dușman n'o

mai fi sfărmat acest buzdugan, mai straşnic ca înfricoşatele buzdugane ale smeilor din poveste!

Decebal însă nu erà din neam de rege. Pe vremea când s'a ivit el între Daci, punându-i pe toţi în uimire prin vitejia sa, rege al Dacilor erà unul cu numele *Duras*, care trebue să fi fost om mai blăjin din fire şi cu sufletul nechinuit de pofta măririi, căci văzând destoinicia lui Decebal şi firea lui cea bărbată, el s'a tras de bună voie la o parte şi a pus coroana de rege pe capul lui Decebal, crezând, că acesta este cu mult mai vrednic, decât el, să fie rege. Poporul Dacilor luă iarăş un avânt răsboinic şi fiindcă Decebal unise din nou toate seminţiile la un loc, împreunând puterea poporului întreg în mâna sa tare, li se deschideà acum calea de înălţare spre culmile unor biruinţe, cari aveau să le întreacă pe toate cele de până acì.

Spre nenorocul şi ruşinea Romanilor, tocmai pe vremea aceea ajunsese

împărat unul dintre cei mai slabi și mai fricoși, din câți au purtat vr'odată frânele împărăției în cetatea de pe țărmul stâng al râului Tibru. Acesta se numià *Domițian* și el, înainte de a ajunge împărat, nu avuse parte de o bună creștere vitejască, ci trăise o vieață destrăbălată, prin palate, în apropierea femeilor. De aceea erà nu numai „nesuferitor de osteneli, ci și fricos, slab la fire și dat spre sburdări trupești, nu numai cu muieri, ci și cu prunci“ ... Dar adeseori se întâmplă, de se întâlnesc în firea unui om însușirile cele mai fără potriveală întreolaltă. Așà

Împăratul Domițian.

erà și cu Domițian.*) Deși atât de molatec și stăpânit mai mult de arțaguri muierești, decât de îndrăsneală bărbătească, totuș sufletul lui erà însetat foarte după glorie ostășească, după biruințe, cari să-i încunune numele și să-l facă cinstit înaintea supușilor săi și întru pomenirea celor următori.

Prilej de biruință, nu-i vorbă, ar fi avut berechet tocmai acum, când viteazul popor al Dacilor, în frunte cu regele său aprig Decebal, se ridicà tot mai mult ca o primejdie amenințătoare asupra împărăției romane. Decebal pornì ca un vifor peste Dunăre, pustiì ținuturi întregi, nimicì trupele romane așezate pe lângă Dunăre și ucise pe comandantul lor, pe la anul Domnului 86.

---

*) Pe cât erà de fricos, pe atât erà şi de crud cu toţi cei din jurul săn. Şi făceà multe nebunii. Aşa d. p. odată a chemat senatul, să hotărască cu ce sos trebue pregătit un peşte pe care îl primise în dar!! Gândul lui nu se prea frământà cu treburi grele şi cam perdeà vremea în trândăvie, de aceea a fost poreclit în batjocură: „*Domiţian prinde muşte*".

Domițian însă nu cuteză să pornească împotriva lui, ci deocamdată amețià numai poporul cu făgăduieli, că va adunà o armată mare și va plecà el însuși împotriva lui Decebal. Ca să amăgească poporul, a și plecat mai târziu din Roma el însuși în fruntea oștirii, dar când erà să s'apropie de Dunăre, îi pierì curajul și îl apucase frica. A lăsat deci conducerea oștirii în grija generalului său Cornelius Fuscus, iar el se sălășluì într'o cetate din apropiere, așteptând acolo sfârșitul luptei. Fuscus trecù Dunărea și înăintă, cam fără chibzuire și fără pricepere, cu armata lui pe pământul Dacilor, cari năvălind asupra lui, la un loc potrivit s'au înhățat la o luptă, în care Fuscus își pierdù vieața, iar armata romană suferì înfrângere. Mulți dintre Romani au ajuns în prinsoarea Dacilor, cari au izbutit să pună mâna și pe niște vulturi romani. Atunci Domițian speriat, împuternicì pe alt general al său, pe *Iulian*, să poarte mai departe răs-

boiul cu Dacii. Acesta, fiind om mai priceput și foarte hotărît în gândul și fapta sa, dădù poruncă, să-și scrie fiecare soldat numele pe scut, voind să-i împedece prin aceasta de a se retrage ori de a fugì din luptă. Căci cine voià să fugă, trebuià să arunce scutul, deoarece erà prea greu. Așà apoi, fiind scris pe fiecare scut numele soldatului, ce l-a purtat, cu ușurință puteà aflà pe fugari, ca să-i pedepsească. Și porunca aceasta ciudată avù urmări bune.

Oștirile romane începură acum să lupte cu mai multă hotărîre. Astfel izbutì Iulian să înfrângă în câteva rânduri puterea Dacilor, iar într'o luptă, lângă *Tape*, în Banat, pe lângă Caransebeș, se făcù o bătaie sângeroasă, din care Romanii au ieșit învingători, iar Dacii fură parte sdrobiți, parte alungați. Decebal a lipsit din lupta aceasta, în locul lui comanda o avuse *Vezinas*, care văzând primejdia, ca să-și poată mântuì vieața, s'a pitulat și el printre cadavrele celor căzuți în luptă, rămânând așà întins

pe pământ până cătră seară, când putù apoi să scape, nevăzut de nimenea, prin întunerecul nopții. Iulian pornì acum cu legiunile sale, ca să străbată prin munți cătră inima Daciei, spre capitala ei, care erà așezată pe lângă râul Streiului și se chiemà *Sarmisegetusa* (nume, care ar fi însemnând în limba cea mai veche: *palat strălucitor!)* Acum Decebal văzând, că se apropie armata romană cu gândul potrivnic să împresoare cetatea, și neavând el timp a se pregătì îndeajuns, ca să poată întîmpinà orice atac, se zice că s'ar fi folosit de următorul șiretlic: a dat poruncă să se taie toți arborii din codru, ce erà așezat pe o coastă în calea vrăjmașului, până la înălțimea de om și pe aceste trunchiuri să se așeze haine și arme ca ale soldaților Daci. Astfel, când se iviră Romanii în zare, această pădure trunchiată și îmbrăcată cătănește, li se înfățișà din depărtare ca o armată mare înfricoșată, ce îi așteptà gata de luptă. Spăimântându-se de această vedenie,

fiind pe de altă parte și obosiți de drum și dijmuiți de luptele de mai 'nainte, Romanii au hotărît să se retragă. Și s'au retras.

Tocmai atunci împăratul Domițian mai erà strâmtorat rău și din partea unor seminții germane. De aceea se grăbì să încheie pace cu Decebal. Pacea aceasta pentru Romani a fost o rușine și o pată grea, dar pentru Daci ea aduse mari foloase, căci prin învoiala încheiată între Domițian și Decebal li s'au dat ingineri și tot felul de meșteri romani, dela cari au învățat mai târziu a-și zidì cetăți ca ale Romanilor, a se luptà cu arme romane și a-și face toate întocmirile, dupăcum le aveau Romanii. Pe lângă aceste foloase neajutoratul Domițian mai făgăduise lui Decebal, că-i va trimite în fiecare an, sub numele de dar sau prezent, o sumă însemnată de bani, numai să fie pe pace și să nu mai neliniștească împărăția romană, ci să fie prietin și, drept garanță pentru ținerea acestei păci, să-i

dee câțiva Daci de ai săi ca zălog. Apoi lăcomind după glorie nemeritată, s'a grăbit împăratul Domițian, să trimită la Roma știrea — mincinoasă firește, — că el a învins pe Decebal în luptă și l-a supus și avù nerușinata îndrăzneală, să intre în Roma într'un triumf strălucit, cum nu erà obiceiu a li se face decât adevăraților învingători. Mai târziu, însă, văzând Romanii, că acel dar, ce se obligase slăbănogul împărat a-l plătì lui Decebal, nu erà un dar de bună voie, ci un tribut anual, pe care ei erau siliți să-l răspundă totdeauna fără zăbavă, au înțelės umilința cea grea și rușinea cea mare, ce i-a ajuns. Ei, poporul-împărat, înaintea căruia se închinau toate neamurile și toate limbile lumii, se vedeau nevoiți acum să plătească tribut unui popor mic, pe care ei îl desprețuiră până acum și nu-l socotiră întru nimica mai bun decât celelalte neamuri barbare. Aceasta erà pentru dânșii o rușine ne mai pomenită, pe care, însă, a trebuit

să o poarte vre-o 10—12 ani, până când le-a dat Dumnezeu un împărat mare și puternic, care prin înțelepciunea și vitejia sa a știut să șteargă curând pata de rușine, ce apăsà cinstea și măreția poporului roman. Acesta a fost: *Traian*.

VII.

Impăratul Traian.

Traian nu-și trăgià obârșia din vreun neam mare de împărat, ca Domițian de pildă, ci a ajuns la această cea mai înaltă treaptă lumească, numai prin vrednicia sa și prin încrederea cea mare a poporului, care îl iubià și îl cinsteá foarte mult. El s'a născut dintr'o familie veche, în orașul Italica, în țara Spaniei, cu vreo 53—54 de ani după Nașterea Mântuitorului. Anii tinerețelor i-a petrecut, nu prin palate de marmoră strălucitoare ale Romei, unde pe cei tineri îi așteptau cu gurile căscate ispitele destrăbălării, ci pe la hotarele împărăției, totdeauna având în fața sa

dușmani de multe soiuri, oțălindu-se de tânăr pentru toate greutățile vieții din tabără și pregătindu-se în chipul

Împăratul Traian.

cel mai nimerit pentru chemarea înaltă ce aveà de îndeplinit în vieață. Ostașii îl iubeau foarte mult, fiindcă ținea cu

ei și la bine și la rău; erà totdeauna printre ei, îmbărbătându-i cu cuvântul și îndemnându-i la curaj prin chiar faptele sale. In firea lui nu erà ghimpele trufiei față de cei mai mici, nici al pismei față de cei mai mari și mai vrednici, cum erà de pildă în inima lui Domițian, care nu puteà suferì nicidecum vrednicia altora. Traian se purtà frățește cu toți; tocmai de aceea îl iubeau mult ostașii săi, și se bucurau feciorii de rând, când vedeau că pe toți îi știe strigà pe nume. Aveà, dupăcum se vede, bună ținere de minte. Luptând totdeauna cu izbândă împotriva celor mai neastâmpărate seminții germane și lărgind hotarele împărăției la miazănoapte, Traian și-a câștigat renume mare, precum și iubirea poporului roman întreg, care se minunà mult atât de înfățișarea bărbătească, puternică și măreață, cât și de bunătatea inimii lui.

Pe scaunul împărătesc urmase, dupăce Domițian a fost omorît, un om bun, dar bătrân: *Nerva*, care n'a dom-

nit decât doi ani. Acesta s'a îngrijit să-și lase un următor vrednic, care să fie în stare a ridicà la cea mai înaltă treaptă cinstea scăzută a poporului roman și să poată izbândì cu sulițele sale dorul de răsbunare împotriva Dacilor. De aceea s'a pus acest bătrân cuminte și l-a adoptat, adecă l-a luat ca copil de suflet, cum se mai zice, pe Traian cel vestit pentru iscusința sa în meșteșugul răsboaielor.

Nerva și-a închis ochii, obosiți de adâncile bătrânețe cinstite, la începutul anului 98. Acum Traian fiind chemat la tronul împărătesc, și-a luat rămas bun dela tovarășii săi din lagăr, și a plecat spre Roma. Bucuria poporului roman a fost nespus de mare, când l-a văzut, cum intră de fără mândrie în cetate, căci el n'a voit să intre cu triumf ca alții, deșì ar fi fost în drept, fiindcă a biruit în destule răsboaie. Ci Traian a intrat în Roma, mergând pe jos, ca oricare alt om de omenie. Apoi, când a dat comandantului celui mai mare al

oștilor, sabia, adecă semnul puterii, i-a zis frumoasele cuvinte: „Îți dau această sabie, să o folosești pentru mine, dacă voiu fi *vrednic*, iar dacă nu, să o întorci împotriva mea“! Lucrul cel dintâi, pe care l-a săvârșit Traian îndată după ajungerea sa în Roma, a fost, că a ridicat o biserică în amintirea lui Nerva, ca să-și arete și în chipul acesta recunoștința către marele său binefăcător. Apoi și-a început cârmuirea, pe care știà să o poarte cu blândețe, fără a asuprì și a robì pe cetățenii Romei. Mai mult decât oricare altul a izbutit Traian în decursul domniei sale să-și întemeieze o faimă bună și mărire adevărată! Împărăția romană tocmai prin vitejia lui Traian ajunsese la cea mai mare întindere: 44 de țări sau provincii se închinau puterii romane, care în timpul acesta păreà cu adevărat rânduită a merge tot din izbândă în izbândă. Dorul de cuceriri al lui Traian se aseamănă cu acela al lui Alexandru Machidon. Nu s'a putut hodinì nici la

bătrânețe, după nenumărate biruințe, ci mereu se gândeà la altele nouă, așa că moartea l-a ajuns pe câmpul de luptă, în răsăritul depărtat. Și se povestește, că în acest din urmă răsboiu al său, ar fi zis: „Dacă aș fi mai tânăr, nu m'aș hodinì până n'aș ajunge la marginile cuceririi lui Alexandru Machidon“.

VIII.

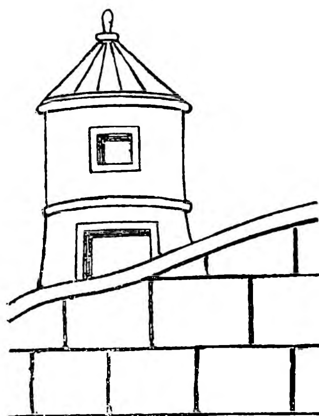
Cel dintâi răsboiu al lui Traian cu Decebal.

Dintre toate biruințele lui Traian însă ca cea mai mare și mai însemnată se socotește sdrobirea cu desăvârșire a puterii Dacilor și cucerirea țării lor. Și aceasta cu drept cuvânt. Intâi, pentrucă Dacii nu erau un popor de rând, ca celelalte seminții barbare, asupra cărora Romanii puteau stăpânì cu ușurință, ci erau un neam de oameni fieroși, nesupuși și îndărătnici, și pe lângă aceasta ei înșiși foarte doritori de înaintare în cultură. Iși dă-

deau toată silința, ca să-și însușască dela meșterii romani, ce au sosit în mijlocul lor în urma învoelii lui Decebal cu Domițian, toate deprinderile vieții luminate și toate cele trebuitoare ca să poată fi și ei cândva întru toate deopotrivă cu Romanii și să poată da oricând piept cu ei. Și al doilea, fiindcă țara Dacilor erà foarte bogată; în măruntaiele munților și în năsipul râurilor ei erau ascunse adevărate comori, izvoare nesecate de bogăție, cum sunt și astăzi. De când ajunse Decebal rege, Dacia înaintase foarte mult, nu se mai înfățișà ca țara unui popor barbar, ci ca una care erà pornită spre înaintare, având cetăți și întărituri ca și ale Romanilor și un popor, care nu se mai îndeletnicià acum numai cu plugăritul și cu păstoritul, ci și cu alte deprinderi mai înalte și se pricepeà chiar mai bine decât alte popoare de mai târziu, la cultivarea băilor de aur, știind să scoată din sânul pământului cu mult

meșteșug comorile, cu cari firea împodobise țara aceasta binecuvântată.

Așadară Traian, pe lângă dorul de a spălà pata de rușine și de a răsbunà mândria poporului roman, mai aveà și alte cuvinte și destule îndemnuri, ca să pornească împotriva Dacilor cu răsboiu crâncen, pentru care n'a încetat a se pregătì din cele dintâi clipe ale stăpânirii sale.

Turnul unei fortărețe dace.

*

Aprigul Decebal, după pacea dela 89, se întărise repede în cetățuia sa de munți, lângă pasurile dela Poarta-de-fier și dela Turnu-roșu, ridicase întărituri, cari să poată împedecà trecerea dușmanului. Cu armele sale biruitoare cutreerà fără astâmpăr prin provinciile romane, ducând pretutindenea peire și

groază. Puterea și sumeția Dacilor creștea din zi în zi. Și se zice că Decebal ar fi avut de gând, să unească toate ținuturile învecinate cu munții Daciei sale, până la Dunăre și până la Marea Neagră într'o mare împărăție dacică. Dacă ar fi avut răgaz să facă acest lucru, împărăția romană ar fi ajuns în mare primejdie. Această primejdie, însă, aveà să o înlăture Traian de cu bună vreme. Dupăce se pregătise îndeajuns, adunând în jurul său legiunile cele mai încercate în răsboaie și poruncind cu un an înainte să se taie un drum dealungul Dunării, Traian pornì din Roma cu oastea sa de 60,000 de soldați în primăvara anului 101, împotriva Dacilor. Deocamdată lui nu puteà să-i stea gândul la o sdrobire cu desăvârșire a Dacilor, ci voià numai să le mai înfrângă trufia și curajul, căci „Dacii dedulcindu-se cu darurile, ce li se da dela Romani, din zi în zi tot mai multe pofteau“.

În fruntea oștirilor mergeà însuș Traian, cu înfățișarea sa maiestoasă, împărătească. Pretutindeni pe unde treceà el, dușmanii Romei se ascundeaŭ de groază ori trimeteau înaintea lui solie de pace, ca să ducă semne de închinare și supunere în numele tuturora. Greutățile drumului erau nenumărate, dar împăratul însuș, dându-se chinului și năcazurilor, și nevrând să știe ce-i hodina, îmbărbătà prin fapta sa oștirea întreagă. Ajungând la Dunăre, puse de se făcură acì două poduri pe luntri, ca să poată trece cu soldații săi.

Decebal simțeà acum, că se apropie ceasul de grea încercare. Cu toate acestea nu-și perdeà curajul. Înainte de toate cercă să câștige pe partea sa și popoarele învecinate; de aceea nu putù alergà îndată cu oastea sa la Dunăre, ca să împedece trecerea lui Traian, ci a zăbovit câtva timp trimițând solii la semințiile din jur, cărora le spuneà să alerge sub steagurile lui, căci dacă

vor cădeà Dacii în această luptă nici ele nu vor puteà scăpà de jugul roman. Dar soliile lui Decebal nu aflară pretutindeni ascultare, căci Traian trimise de mai nainte solii săi la toate acele popoare îndemnându-le, să stea pe pace, că lor nu le va face nici un rău.

Văzând aceasta Decebal, ca să-și mai câștige timp pentru pregătire, trimise o solie de pace la Traian, cerând acestuia o întâlnire. Însă chiar și prin solia aceasta Decebal își arătă trufia sa, căci n'a trimis oameni de frunte, Daci cu căciuli, cum s'ar fi cuvenit să trimită înaintea unui împărat puternic ca Traian, ci numai niște oameni de rând au dus solia. De aceea Traian n'a voit să se întâlnească cu Decebal, să stea de vorbă. Atunci Decebal a poruncit să meargă la Traian altă solie, de astădată alcătuită din Daci cu căciuli, crezând, că în chipul acesta, schimbând mereu la solii, se mai amână lupta hotărîtoare.

Într'aceea sunetele buciumelor, cari chemau la arme, umplură munții și văile Daciei de înfiorarea răsboiului. Toți Dacii alergară într'un suflet să lupte și să moară vitejește sub comanda năpraznicului lor rege. Așa Decebal putù să adune în grabă o oaste destul de însemnată, cu care, dupăce văzu, că nu mai poate fi nădejde de vre-o amânare, pornì asupra Romanilor. Se povestește, că unii ar mai fi făcut o încercare, să-l abată pe Traian dela hotărîrea sa nestrămutată. Anume i-au trimis în ascuns un burete, pe care erau crestate niște slove cu amenințarea, că dacă nu se va întoarce înapoi de bună voie își va aflà de sigur peirea în pământul Daciei.

Dar Traian nu erà omul, pe care să-l fi putut înspăimântà o asemenea amenințare. Ci oastea romană înaintă fără zăbavă cătră inima Daciei, cătră Sarmizegetusa. Decebal îi eșì în sfârșit, cu Dacii săi neînfricați, întru întimpinare și tocmai lângă *Tape*, pe aceeaș

Lupta Romanilor cu Dacii lângă Tape.

câmpie fără noroc pentru Daci, unde oastea lor și înainte cu 12 ani a fost înfrântă, se dădu o luptă dintre cele mai sângeroase. S'au luptat acì Dacii, ca niște lei întărîtați, cu toată înverșunarea răsboiniciei lor sălbatice, aruncându-se orbește asupra dușmanului. Și s'au luptat Romanii din răsputeri, punând la grozavă încercare întreaga putere și iscusință a armelor cari biruiseră lumea.

După o luptă foarte întețită steaua norocului răsărì zâmbitoare pentru vulturii romani, iar Decebal adunându-și frânturile și rămășițele oștirii sale strivite, se retrase cu cinste, părăsind câmpul de luptă vitează, unde își aflară mormântul, înecați în valuri de sânge, cei mai mulți și cei mai buni voinici ai săi.

Romanii au câștigat, ce e drept, lupta, dar numai cu cea mai mare încordare și cu pierderi, cari n'au fost mai mici decât ale Dacilor. Au căzut și legionari romani în număr îngrozitor și mulțimea celor răniți a fost din seamă

afară de mare. Văzând Traian aceasta, îl cuprinse mila și voind să le vie într'ajutor, a dat chiar haine de-ale sale pentru legături, cu cari să se învelească ranele celor străpunși de săgețile Dacilor. Iar întru pomenirea celor căzuți în luptă înălță un altar de închinare, poruncind să se aducă acì în fiecare an jertfă pentru odihna acelor suflete de eroi. Își adună apoi și el rămășițele legiunilor sale și, fiindcă se apropià iarna, se retrase peste Dunăre, de unde în primăvara anului următor (102) pornì iară spre Sarmizegetusa, pustiind în drumul său orașele și satele, pe cari le găsià în mare parte deșerte. Căci cei mai mulți din locuitorii lor, mânați de groaza răsboiului, și-au părăsit vetrele ascunzându-se prin codri, cu femei, copii, vite și cu tot avutul lor.

Decebal trimite acum o nouă solie de pace la Traian, dar acesta o respinse și pornì înainte. Insă numai greu de tot puteà să străbată prin strâmtorile muntoase, cari duceau spre inima Daciei,

căci în multe locuri la strâmtorile cele mai primejdioase, codri păreau că învie, luptătorii Daci se furișau prin desișuri ori se iviau pe culmile trecătorilor prăpăstioase și sloboziau fără încetare ploaie de săgeți asupra Romanilor, obosiți de greul luptelor și de greul drumurilor neumblate.

Cu toate acestea Traian izbutì să străbată până în valea Streiului. Sarmizegetusa se aflà acum în mare primejdie. Dacii se întărîtară de nou la luptă, erau hotărîți să stropească cu sângele lor și stâncile dealurilor, dupăcum adăpară câmpul deschis de lângă Tape. S'a dat și acì în fața zidurilor cetății o strașnică luptă. Dacii din nou biruiți se văd siliți a se adăpostì prin codri. Decebal ajunge într'o stare de cumplită desnădăjduire.

El, care băgase de atâteaori în groază popoarele învecinate, care înfruntase în multe rânduri și înfrânse vitejia vulturilor romani, punând chiar la grea cumpănă întreagă

puterea împărăției romane, el, al cărui braț păruse odinioară făcut numai spre biruințe — să-și vadă acum viteaza sa oaste de șoimani de munte sdrobită, fulgerată și țara sa mândră sfâșiată, așternută aproape la picioarele dușmanului biruitor!... Asta nu puteà fi lucru puțin pentru sufletul înviforat al lui Decebal. La toate aceste se mai adăugà o altă durere poate și mai mare, aceea de a ști pe sora sa în prinsoarea unui comandant roman (Maxim Norbanus), care reușise a pune mâna pe una dintre cetățile cele mai însemnate ale Daciei, unde a prins pe sora lui Decebal și a găsit semnele militare luate de Daci în lupta cu Fuscus.

Toate aceste mari nenorociri, grămădite repede una peste alta, sdruncinară în cele din urmă pe Decebal într'atâta, încât văzând, că pentru neamul său nu se mai poate altă scăpare, încheie cu Romanii o *pace*, așà dupăcum i-o dictase biruitorul Traian. Și acesta nu cerù puțin: Decebal trebuì să-și

dărîme cetățile și întăriturile, să predeà toate armele și mașinile de răsboiu, pe toți inginerii și măiestri romani, cu ajutorul cărora își ridicase armata la înălțimea celei romane, pe toți fugarii și prinșii romani; apoi se legătuì, că va fi totdeauna prietin prietinilor și dușman dușmanilor împărăției romane, că nu va mai primì la curtea sa fugari romani și va fi întru toate ascultător poruncii romane. Pe lângă aceste toate, și pământul țării i-a fost ciungărit: partea dintre munți și Dunăre trecù în stăpânirea Romanilor. Umilința, de care nu prea pot scăpà cei biruiți, a trebuit să fie de astădată soartea acestui viteaz între viteji, care se văzù nevoit a îngenunchià înaintea biruitorului său, în semn de supunere și închinare deplină. Dar Traian puse în această clipă vrășmășia la oparte și se îngrijì, ca cel puțin prin purtarea sa prietenoasă să ușureze încâtva povara acestui suflet adânc rănit.

*

Așadară Dacia, voinicii căreia de 200 de ani nu încetară a neliniștì pe Romani, își întinse acum și ea grumazul sub jugul roman. Traian puse prin cetățile Dacilor trupe de-ale sale și pornì apoi spre Roma. Vestea strălucitelor sale biruințe îl întrecuse, umplând toată suflarea de o bucurie sgomotoasă. Când intră, în toamna anului 102, slăvitul Traian în cetatea vecinică, când se văzură prinșii daci cu înfățișările lor fioroase, poporul roman se simțì ca ușurat de o grije mare și de o grea primejdie. Și se începură atunci jocurile și petrecerile, cari nu voiau să mai înceteze, căci nime nu credeà atunci, că Dacii vor mai cutezà vreodată a-și încordà brațul la luptă contra Romei.

Și toți cei ce credeau astfel, s'au înșelat amar. Căci în firea poporului dac erà atâta îndărătnicie, încât nu se puteà obicinuì cu una cu două la traiul subjugat. De altă parte în pieptul regelui Decebal a tresărit din nou, cu

toată furia, puterea leului încătușat, dar încă neistovit, căci sufletul lui deșì umilit și strivit odată, a rămas totuș plin de-o tărie neînfrântă, zguduitoare; și îl sfredelià amar acum dorul cumplit al răsbunării.

În Roma nu se vor fi încheiat încă bine zilele scăldate în bucuria biruinții, închinate biruitorului Traian, când Decebal cel învins a și început să-și pună în lucrare planurile sale, pregătindu-se în ascuns pentru răsbunare. S'a apucat să-și întregească și întărească din nou armata, începù a primì în slujba sa iarăș fugari romani și meșteri mari zidari, cu ajutorul cărora fortărețele dărâmate le ridică în curând și nu contenì să ațâțe mereu împotriva Romei pe toate popoarele învecinate.

Traian prinse îndată de veste despre toate uneltirile lui Decebal și, fiindcă aceste se împotriveau cu legământul încheiat prin pacea dela anul 102, trimise vorbă lui Decebal, să nu cuteze

a călcà pacea, că va fi rău de el și de țara lui. Atunci Decebal s'a înfurnicat tot de mănie și a alungat trupele romane, lăsate de Traian în Dacia, ca să supravegheze.

Pricina pentru un răsboiu nou erà acum iarăș gata. Senatul roman declară pe Decebal de dușman. Și Traian, aprins de înverșunare împotriva celui ce și-a călcat cuvântul și a rupt pacea, jură că nu se va hodinì, până nu va cucerì de tot Dacia, s'o vadă așternută la picioarele sale și adusă în rând cu toate celelalte țări supuse stăpânirii romane.

IX.

Al doilea răsboiu al lui Traian cu Decebal.

La anul 104 se puse Traian din nou în fruntea oștirilor sale, cari de astădată erau cu mult mai număroase, decât în răsboiul cel dintâi. Și pregătirile, ce s'au făcut acum, au fost mai mari și mai îndelungate decât cele din

rândul trecut. Din pățania trecutului învățase Traian, că Dacia nu o va puteà stăpânì în chip statornic, până nu se va face o legătură trainică între părțile dela miazăzi și cele dela miazănoapte ale Dunării, căci acest râu mare puteà slujì oricând ca o graniță de apărare pentru Dacii porniți vecinic spre răsvrătire De aceea, înainte de a pornì din Roma, încredință vestitului inginer*) Apolodor din Damasc zidirea unui mare pod stătător peste Dunăre. Și se apucă acest Apolodor și, punând în lucrare tot meșteșugul său, zidì în dreptul Turnului-Severin de azi, în timp de un an și jumătate un pod cum nu s'a mai văzut până atunci, încât a pus lumea în uimire. Cei vechi lăudau pe Traian, că a izbutit să strâmtorească în jugul puterii sale până și valurile neodihnite ale Dunării bătrâne, iar toate rândurile de oameni, câte s'au strecurat mai târziu pe amândouă malurile râului, au îm-

*) Inginer = meşter mare de a face poduri, întărituri ş. a.

podobit cu florile închipuirii lor această măiastră lucrare, acest pod uriaș, care erà așezat pe stâlpi lucrați tot din piatră cioplită și aveà o lungime de vr'o 3500 de urme (sau peste 1100 metri). Câte vifore ale vremii s'au năpustit peste el, n'au putut face să i se șteargă urmele cu totul, și până și astăzi se mai zăresc, drept rămășiță din acel pod minunat, câțiva stâlpi, cari se ridică din apa Dunării ca niște mărturii mute ale vremilor de cruntă răsboire, în care s'a început plămădirea poporului nostru românesc.

Podul erà gata în toamna anului 105. Traian sosit acì cu oștirile, voià să atace acum din două părți pe Daci; de aceea, dupăce trecù Dunărea, o parte a oștirilor sale o trimise prin Banat, spre Sarmizegetusa, iar cu cealaltă parte pornì însuș pe valea Oltului în sus, ca să treacă prin pasul Turnu-Roșu de azi spre inima Daciei.

Decebal, când a călcat pacea cu atâta bizuire în puterile sale, nu s'a gândit, că

fulgerile lăncilor romane se vor descărcà asupra țării sale cu atâta grăbire. Ca să mai câștige câtva timp de pregătire, pornì acum iarăș solii de pace, dar n'au făcut nici o ispravă, căci Traian nu se mai puteà îndestulì acum cu vorbe, ci cereà, ca Decebal să se supună cu totul, lucru, pe care acesta nu-l puteà împlinì, căci nu-l iertà mândria firii sale și a neamului său. Deci, dacă văzù că nu mai are încătro, cercă să-l piarză pe Traian. Trimise ucigași în tabăra lui, ca să-l ucidă în ascuns, prin otravă ori cu pumnalul. Unul a și încercat să săvârșească planul ucigaș, dar fù prins și silit să-i dea și pe ceilalți de gol și să mărturisească, cu ce scop i-a trimis pe ei Decebal. Imprejurarea aceasta mărì și mai mult înverșunarea lui Traian, care înaintă încet și cu cea mai mare băgare de seamă prin munții Daciei și, în anul 106, ajunse în Ardealul de azi. In drum îl mai întimpinară și alte solii de pace din partea lui Decebal, care izbutì prin viclenie

să pună mâna pe unul din cei mai buni prietini ai lui Traian, pe generalul *Longin*, pe care îl înșelă la sine sub cuvânt, că vrea să se înțeleagă cu el asupra punctelor de pace. Apoi trimise lui Traian vorbă, că nu vrea să-l sloboadă pe Longin, decât într'un fel: dacă Romanii vor părăsì Dacia și îi vor da înapoi acea parte de țară, ce se întinde între munți și Dunăre și pe care i-au fost luat-o când cu pacea dela 102. Traian nu se puteà învoì la una ca asta, căci atunci tot sângele vitejilor săi legionari, căzuți în răsboiul dintâi s'ar fi vărsat de geaba, fără nici un folos. După Longin iarăș îi păreà rău să-l piarză, și erà în stare să dea mult, ca să-l scape din mâna înfuriatului Decebal. Dar Longin, voind să scape pe prietinul și împăratul său din încurcătura, în care ajunse, se ucise singur, bând otravă, dupăce a fost trimis în ascuns un om al său la Traian, să-l îndemne a nu face pace cu nici un preț și a nu se mai gândì la

vieața prietinului său, care nu mai este, ci să s'arunce cu zor asupra Dacilor.

Ciocnirile se începură acum din ce în ce mai dese și mai înfuriate. Dacii simțind, că aceasta este pentru ei o luptă pe vieață și pe moarte, se smânceau de pe muchile dealurilor în porniri sălbatice, iataganele și buzduganele lor sbârnăiau vijelioase, în toate părțile, iar luptătorii se sbăteau ca în ciasul din urmă... Și luptele lor de până acì toate au fost crunte și înverșunate; dar aceasta, cea din urmă tresărire a focului lor din suflet, le-a întrecut pe toate, — fiind plină de adevărate minuni ale vitejiei, săvârșite toate în cel din urmă avânt de măreție sălbatică și a rămas brăzdată cu slove de sânge pe paginile istoriei, ca să fie oricărui popor drept pildă și învățătură, cum trebue să-și apere moșia și neatârnarea. Minuni de vitejie au săvârșit acești Daci în sfânta lor luptă din urmă.

Iar Romanii nu s'au lăsat mai pe jos în vitejie. S'au luptat și s'au jertfit și ei fără preget. Nici în șirele lor n'au lipsit pildele de adevărată virtute războinică, ca cea a unui ostaș călăreț, care lovit de moarte de o săgeată vrășmașe, fù dus în cortul celor răniți, dar el nu s'a putut răbdà să zacă, în vreme ce tovarășii săi erau încinși la luptă, ci sculându-se din pat, puse mâna pe o sabie și alergă tocmai în mijlocul oștirii dușmane, izbind în dreapta și în stânga, până se stinse în el și cea din urmă licărire a sufletului de erou și căzù — mort.

Numai cu mari greutăți puteau să înainteze Romanii, răscumpărând cuprinderea oricărei cetățui cu sângele atâtor legionari căzuți. După o stăruință neobosită și prin jertfe fără seamăn ajunseră iarăș în apropierea Sarmizegetusei, sub zidurile căreia luptătorii Dacilor își mai încercară încă odată, pentru cea din urmă oară — norocul, pierind vitejește și cu mare cinste toți

până la unul. Acum Decebal dădù celor din cetate porunca să aprindă, să ardă tot, să n'ajungă nimic în mâna Romanilor. Frumoasa cetate căzù pradă flacărilor mistuitoare, rămânând numai zidurile afumate pe seama biruitorilor, cari nădăjduiau să afle acì toate bogățiile și comorile regelui Decebal. Dar acestea nu le-au putut aflà, fiindcă Decebal le-a fost ascuns de mai înainte, îngropându-le în alvia Streiului (Sargetia).

Decebal însuș, dupăce și-a văzut oastea sfărâmată, țara îngenunchiată și capitala ei îmbrățișată în limbi de flacări; a cercat să-și mântue vieața, dar văzând că se apropie călăreții romani, cari îl alungau din urmă, mai bine își străpunsė pieptul cu sabia decât să ajungă prins — încheindu-și astfel, ca un adevărat erou al libertății, vieața pământească. Dintre Dacii câți au mai putut scăpà din furiile răsboiului, mulți însoțiră pe eroicul lor rege în această cea din urmă cale a mântuirii, arun-

Arderea cetății Sarmizegetusa.

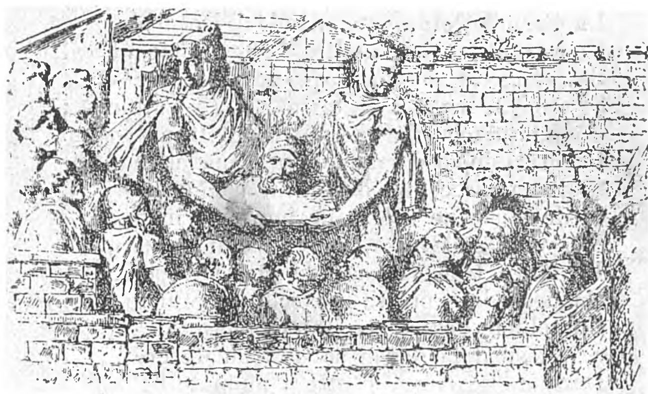
cându-se și ei în săbii ori sorbind cu lăcomie veninul, care puteà să le deschidă calea spre libertatea vieții vecinice, dupăce pe a celei vremelnice o perdură. Căci în sufletul multora se înrădăcinase așa de adânc mândria și

Sinuciderea lui Decebal.

iubirea de libertate, încât gândul lor de nimic nu se spăimântà mai tare, ca de putința unui traiu subjugat. De aceea și-au ales mai bine o moarte vitează, decât vieața chinuită și asuprită a celor osândiți la robie.

Traian, ca învingător al celui mai răsboinic popor, ar fi dat mult să fi putut prinde pe Decebal de viu, ca la intrarea în Roma să împodobească carul său de triumf cu acest leu al munților, ferecat în lanțuri. Dar el nu putù

Capul lui Decebal.

să aibă decât capul lui Decebal încremenit cu surâsul morții pe buze, acel „cap frumos și plin de bărbăție, în ale cărui trăsuri dureroase se puteà cetì acum liniștea datoriei împlinite“. — Capul lui Decebal fù dus la Roma, ca semn

de biruinţă şi pentruca să împodobească triumful!

Iată cum descrie un poet al nostru, *I. Neniţescu* :

X.

Moartea lui Decebal.

La Sarmizegetusa stă mândrul Decebal
Ce-a frânt popoare multe, de jos şi de pe cal,
Stă sângerat din luptă pe scaunu-i regesc
Şi chin adânc zvâcneşte în ochiu-i vulturesc;
Căci luptătorii harnici, ce lângă tronu-i stau
Frânturi de spadă numai în mână ei mai au.
Şi tarea lor cetate de flacări e cuprinsă
Şi de duşmane braţe jur împrejur încinsă!
Mereu în sală intră, mereu voinici răniţi,
Pe lângă tron s'aşează de sânge-acoperiţi,
Cu desnodate prăştii cu scuturi găurite,
Cu tolbele deşarte cu zalele plesnite,
Şi Decebal la dânşii se uită cu durere!
Dar iată se ridică şi strigă cu putere:
„Sus cugetul şi firea... sus frunţile, voinici!
Plecarea în durere e pentru inimile mici.
Invinsu-ne-a Romanul, dar nu ne va supune,
In a sclăviei lanţuri el trupuri răci va pune.
Aduceţi o căldare! In ea o beutură
Să facem, ca cel care gustà-va picătură,
La Zamolxis*) o nouă vieaţă să-şi găsească“.
Cum regele grăit-a, aşa s'a şi făcut

*) Adecă: pe ceea lume, în cer la Zamolxis, care erà zeul lor.

Rămasul pâlc de oaste stă lângă tronu-i mut.
Atunci al legii preot, mai mare între cei mari
Păşeşte spre căldare cu paşi înceţi şi rari,
O cupă el îşi umple şi hotărît o poartă
La gură şi o soarbe, grăind când o deşartă:
„Iubirea libertăţii, e al bărbăţiei semn,
Acelce 'n piept n'o simte de lanţ şi jug e demn!"
Şi-aşa a morţii cupă din mână în mână trece
Şi celce gustă 'ndată alături cade rece.
Deodată greaua poartă se sparge şi în sală
Traian cu capii oastei romane dă năvală...
In clipă luptătorii, ce n'au beut venin,
Frânturile de spade şi-le înfig în sin
Şi cad scàldaţi în sânge .. Iar când Traian zăreşte
Pe Decebal, ce şade şi pacinic mi-l priveşte,
„Supune-te! — îi strigă — vieaţa-ţi dăruesc"
Dar regele se scoală şi zice · „Nu primesc
Ca dar sclăvia joasă... Regi mulţi supus-ai tu...
Ia leşul*) meu la caru-ţi, dar sufletul meu nu!"
Un junghiu în piept şi 'mplântă şi moare. Iar [Traian
La sala 'ntreagă caută, la vrednicu-i duşman.
L'ai săi apoi se 'ntoarce grăind cu ochiu aprins:
„Noi, ce-am învins, ca pildă s'avem pe acest învins".

XI.

Triumful împăratului Traian.

După moartea lui Decebal orice împotrivire din partea Dacilor s'a stins. Legionarii romani începură a cutreerà prin dealuri și văi, prin sate și peșteri,

---

*) Leşul meu = trupul meu mort.

omorînd pe cine puteau pune mâna și punând pe cei biruiți în lanțurile robiei. Câți mai putură scăpà din aceste bătălii ucigătoare, s'au adăpostit în părțile mai ferite, cătră miazănoapte, pe unde se face și mai târziu pomenire de niște Daci liberi.

Așadară țara Dacilor a rămas sleită în puteri și lipsită de brațele luptătoare ale voinicilor săi feciori. Iar Romanii au găsit aici o pradă bogată, care le-a răsplătit toate ostenelile și vărsările de sânge de până acì. Intre altele au găsit și comorile regelui Decebal, dupăce un anumit Bikilis le-a spus, unde sunt ascunse.

Legionarii lui Traian s'au încărcat de scumpeturi în aur și argint, lăsând pentru împăratul lor lucrurile cele mai frumoase și mai de preț.

Pe împăratul Traian îl primì poporul roman cu o bucurie fără păreche, când s'a întors în anul 106, toamna târziu, din bătălia încununată de cea mai strălucită izbândă. Intrarea lui în

Roma a fost însoțită de o izbândă, cum nu s'a văzut alta mai bogată în strălucire ori atât de întemeiată pe cea mai deplină iubire și alipire a poporului cătră biruitorul cel preaslăvit și sărbătorit de toată suflarea. Din serbările câte au urmat acestei izbânzi, se vede că toți Romanii au socotit cucerirea Daciei ca pe una din cele mai însemnate isprăvuri și fapte ostășești. De aceea 123 de zile au ținut fără întrerupere petrecerile pentru popor și jocurile de circ,*) în care au sângerat pe arenă 10,000 de gladiatori (luptători de circ) și nu mai puțin decât 11,000 fiare sălbatice. Din țările cele mai îndepărtate, chiar și din India au sosit solii, trimise anume să ia parte la aceste serbări și să-l sărbătorească pe Traian pentru biruințele sale. Peste tot locul, prin piețe publice, ca și prin casele singuraticilor nu se mai vorbià decât despre biruința și preamărirea lui Tra-

*) Circ = loc rotund îngrădit, unde făceau Romanii jocuri, alergări, întreceri.

ian. Scriitori și poeți îl preamăreau pe întrecute.

Traian însuș își dădeà bine seama de însemnătatea acestor biruințe; puse să se bată bani anume din acest prilej și zidì în apropierea Dunării, o cetate, pe care o boteză *cetatea biruinței* sau *Nicopolis*. Iar în cea mai frumoasă piață a Romei, în forul Roman, i s'a ridicat biruitorului, în semn de recunoștință un mare monument de marmură până la înălțimea de 130 urme (43 metri), numit *columna lui Traian*, care a rămas până în ziua de astăzi, să vestească tuturor popoarelor și tuturor vremilor vitejia cea mare a celui mai mare împărat roman. Acì este săpată în marmoră, ca un cântec de biruință închinat prea bunului și slăvitului Traian întreagă istoria răsboaielor cu Dacii; această columnă este ca o icoană care ne arată cum erà înfățișarea Dacilor, cum erau cetățile lor, armele, felul de luptă, îmbrăcămintea, casele lor ș. a. Din aceste chipuri săpate în peatră cu-

noaștem pe Daci mai bine ca din cărțile scrise pe atunci, cari nu s'au păstrat decât în puține frânturi risipite și adeseori fără înțeles. (După chipurile săpate în marmora columnei lui Traian sunt luate și cele câteva ilustrații cari împodobesc cărticica aceasta).

XII.

Dacia Traiană și amestecul de popoare.

Prin răsboaiele cele îndelungate, Dacia a pierdut mulți din locuitorii săi. Un scriitor vechiu ne spune, că ea ar fi rămas cu totul lipsită de bărbați. Dar aceasta nu s'a putut întâmplà tocmai așà, precum ne povestește acel scriitor roman (Eutropius). Vor fi căzut foarte mulți luptători daci, în răsboaiele înverșunate, mai ales de prin ținuturile cari se aflau în calea Romanilor, pe unde s'a descărcat întreagă furia răsboiului pe vieață și pe moarte. In părțile mai ferite, cătră hotarele din

Răsărit și Miazănoapte ale Daciei au mai rămas, însă, cete întregi de Daci, cari adăpostindu-se prin munți, au trăit de capul lor, păstrându-și obiceiurile și graiul strămoșilor.

Prin ținuturile apusene și mijlocii ale Daciei, adevărat, că a trebuit să se rărească poporul, în urma atâtor răsboaie crunte. Deci în locul celor căzuți, ca țara să nu sufere lipsa brațelor de muncă, Traian se văzù chiar dintru început îndemnat, să aducă și să așeze acì oameni de prin alte părți ale împărăției sale. Acești locuitori ai Daciei s'au numit *coloniști**) și ei veniau de prin toate părțile. Au fost aduși mai cu seamă mulți *Iliri* din Dalmația, fiindcă în băile de aur și de sare ale Daciei trebuiau oameni cari se pricep la băieșit; unii erau de prin Galia, Italia, chiar și din Roma, iar alții au venit din părțile răsăritene, până și din Asia-Mică. Dar toți dimpreună, ori din

*) Coloniști = oameni aduși din alte locuri, din alte țări.

ce parte ar fi venit, prinseră încă înainte de a se fi așezat în Dacia, obiceiurile și limba romană latină, cari aveau să se înrădăcineze cu timpul și în această nouă provincie, cucerită de Traian, care îndată s'a și apucat de orânduirea ei, statornicind și acì tot felul de așezăminte și întocmiri, dupăcum erau și în celelalte provincii romane.

Pentru a înlesnì legătura dintre Dacia și celelalte provincii apropiate ale împărăției romane, făcù să se zidească mai departe drumurile începute încă înaintea răsboiului. Apoi pe locul capitalei Dacilor Sarmizegetusa, zidì cetatea botezată după numele său: *Ulpia Traiana,* *) ale cărei ruine, roase de dintele vremii, se pot vedeà și astăzi, după optsprezece veacuri, lângă satul românesc din Ardeal, *Grădiște,* în țara Hațegului.

In curând se ridicară și înfloriră și alte cetăți, precum: *Apulum* (azi

---

*) Numele întreg a lui Traian a fost: *Marcu Ulpiu Traian.*

Alba-Iulia), *Napoca* (azi *Cluj)*, *Potaissa* (azi *Turda)*, *Porolissum* (azi *Moigrad*), iar în părţile bănăţene: *Cerna* (azi *Orşova)*, *Admediam* (Mehadia), *Tibiscum* (Caransebeș) ș. a.

Pentru apărarea hotarelor și asigurarea provinciei fură așezate aci garnizoane romane: mai întâi legiunea *a 13-a*, *Gemina*, cu lagărul în *Apulum*, iar mai târziu și legiunea *a 5-a*, *Macedonica* cu lagărul în *Potaissa.*

In fruntea Daciei se îngrijì Traian să pună cârmuitor un om de încredere al său, de porunca căruia trebuiau să asculte toţi diregătorii și slujbașii ceilalţi. Deoarece Traian a regulat pe de-a întregul această provincie, i s'a și dat, în chip de aducere aminte, numirea de: *Dacia Traiană.*

Așezămintele romane au putut să prindă acì rădăcini trainice, câtva timp, până când Dacia a înflorit în liniște, la adăpostul cârmuirii romane. A început a se întemeià o vieaţă îmbelșugată, tihnită și statornică. S'au înfiinţat

tel de fel de tovărășii folositoare pentru binele și înaintarea locuitorilor de prin orașe. Tot felul de zidiri frumoase, scalde, teatre și locuri de petrecere împodobeau orașele, din cari s'au păstrat și până azi multe rămășițe, căci așa erà obiceiul Romanilor: făceau tot lucruri trainice, par'că anume le făceau cu gândul, să birue vecinicia prin tăria lor.

Astfel a ajuns Dacia la înflorire și și bunăstare. Locuitorii dintr'ânsa sporeau în număr, în avere și bunăstare, sub scutul roman. De aceea i se și ziceà într'o vreme: „*Dacia cea fericită*“.

Timpul acesta a fost chiar potrivit, pentruca vechilor dușmănii să li se mai tocească ascuțișul, pentruca între biruitorii Romani și Dacii biruiți, precum și între feluritele neamuri de oameni, așezați acì după cucerirea Daciei, să se înfiripeze legături pacinice de prietenie și înrudire. Rând pe rând s'au întors pe la căminurile lor mulți și dintre Dacii, cari după căderea lui

Decebal și-au fost părăsit țara, și siliți a se împăcà cu schimbarea lucrurilor, au trăit mai departe în satele lor, amestecându-se și încuscrindu-se chiar cu cei nou veniți. Prin acest amestec primiră toți limba romană, pe care unii o cunoșteau de mai nainte, dar păstrară obiceiurile și felul de traiu al neamului lor, al Dacilor.

Prin altoirea Dacilor băștinași*) cu coloniști și legionari**) romani s'a pus început unui popor nou, *poporului românesc*, care s'a alcătuit și s'a închegat cu încetul, în curgerea mai multor veacuri și în vuetul îngrozitor, al celor mai vijelioase vremuri.

Iată deci, iubiți cetitori, în ce chip ne înfățișează istoria obârșia neamului românesc.

*

Dar cu toatecă lucrul stă așa dupăcum vi s'a spus acì, căci toate cele povestite acì sunt adevărate, — totuș

---

*) Băştinaşi = vechi locuitori ai ţării.

**) Legionari = oşteni.

s'au găsit oameni și poate se vor mai găsì și astăzi, cari din răutate cred și povestesc altfel.

S'au găsit anume și învățați de-ai noștri, Români cu sufletul înflăcărat, cari voind să pună obârșia neamului nostru într'un luminiș mai presus de fire, și-au dat silința să-i șteargă pe Daci din pomelnicul străbunilor noștri, fiindcă, vezi Doamne, ar fi rușine să ne mărturisim urmași ai unui popor de „barbari". Dar acestora li s'a răspuns, și cu multă dreptate, astfel: Dacii, chiar barbari fiind, au fost un popor vestit, un popor viteaz și răsboinic, care a umplut de spaimă pe împărăteasa lumii, Roma cea strălucită, silindu-o să plătească tribut. Au fost un popor pornit spre înaintare, căci în câțiva ani și-au știut clădì cetăți, și-au știut pregătì mașini de răsboiu ca ale Romanilor. Istoria îi înfățișează pe Daci ca pe un popor mândru, a cărui cădere te umple de duioșie și de uimire, iar nu de dispreț. A fi urmașii unui popor de viteji,

plin de cea mai nemărginită iubire de patrie și de libertate, a fi urmașii unor asemenea oameni, n'a fost și nu va fi o rușine niciodată. — „Sânge de-al lor a curs în vinele noastre și nu ni-e rușine de dânsul, căci ne-a făcut mai tari, cum și trebuiau să fie acei, pe cari îi așteptà multă suferință". Așà ne învață cel mai bun cunoscător al vieții românești din timpurile trecute, marele dascăl Nicolae Iorga.

S'au găsit iarăș alții, învățați străini, cărora le cade cu greu să ne știe urmași ai slăviților Romani, adecă „a Romei viță veche sădită la Carpați". Aceștia și-au pus toată strădania și au scris cărți multe, pe cari abià le poți încărcà într'un car, să spună lumii că noi nu am fi urmași ai Romanilor. Și au cercat să făuriască fel de fel de dovezi, ca să arete că suntem de alt neam, de altă obârșie. S'au trudit să ne scoață ori ce, numai viță de Romani — nu! Dar toate dovezile lor cad și se sdrobesc în fața celei mai puternice

mărturii, care este *limba românească*, atât de asămănătoare cu graiul vorbit de poporul roman și înrudită de aproape cu limba italiană, franțuzească, spaniolă și cu cea portugheză, căci toate aceste sunt limbi surori, sunt niște mlădițe răsărite din aceeaș tulpină a limbii latine, în care se înțelegeau Romanii dela sate, unii cu alții.

Așadară cei dintâi strămoși ai noștri au fost Dacii și Romanii. Dela Daci am moștenit trăinicia și puterea vânjoasă a trupului, iar dela Romani agerimea minții și pornirea spre lumină și cultură.

*

Adevărat, că mai târziu strănepoții coloniștilor romani și ai Dacilor băștinași s'au amestecat și cu alte neamuri de oameni, cari au trăit prin părțile aceste mai multă vreme împreună. Căci Dacia numită după cuceritorul ei, *Dacia Traiană* n'a putut să rămână sub stăpânire romană decât până la anul 271, adecă 165 de ani!

Tocmai în vremile acelea porniră din Răsărit și din Miază-Noapte fel de fel de neamuri barbare, cari năvăliau fără încetare ca un potop cutropitor asupra împărăției romane, întocmai după-cum spune poetul nostru Vasile Alexandri:

„Vin şi Hunii, vin şi Goţii
Vin potop, potop cu toţii“.

Legiunile romane, până le-a fost cu putință, au ținut piept celor dintâi năvălitori, Goților. Dar dela o vreme văzând împăratul Aurelian, că toate încordările sunt de geaba, s'a înțeles cu Goții, și a lăsat în stăpânirea lor Dacia Traiană, iar legiunile romane de aici le-a luat și le-a așezat dincolo de Dunăre, în ținutul căruia i s'a zis *Dacia Aureliană*. Din această mutare a legiunilor dincolo de Dunăre câtorva învățați străini li s'a năzărit o părere, că anume dimpreună cu ostașii s'ar fi mutat și locuitorii toți, ca să nu rămână în calea barbarilor furtunoși acum,